

מולד המרכז להתחדשות הדמוקרטיה

הביטחון הלאומי והתנחלויות

מאי 2017

הביטחון הלאומי והתנחלויות

כל הזכויות שמורות למולד -
המרכז להתחדשות הדמוקרטיה בע"מ (חל"צ), 2017
רחוב לויד ג'ורג' 6, ירושלים
info@molad.org
מאי 2017

חוקר וכותב עיקרי: אבישי בן ששון-גורדיס
כתיבה ועריכה: יונתן לוי
מחקר נוסף: ש"י אגמון
ליווי ועריכה: אבנר ענבר ואסף שרון

תוכן עניינים

4	הקדמה ועיקרי הממצאים
7	פרק 1 - מאסטרטגיה לתירוץ: תולדות הטיעון הביטחוני
13	פרק 2 - ההתנחלויות כנטל ביטחוני
25	פרק 3 - ביטחון ללא התנחלויות
35	סיכום: הקרב על הביטחון
37	נספח: ניתוח הטיעונים של אלוף (מיל') גרשון הכהן

הקדמה ועיקרי הממצאים

הסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא האתגר הביטחוני המרכזי של מדינת ישראל. על אף שלא ניתן להעמיד את הסכסוך כולו על מרכיב בודד, אין ספק שהמרכיב הטריטוריאלי הוא לפחות אחד מיסודותיו העיקריים, אם לא העיקרי שבהם, וכבר שנים ארוכות שאינו ניתן להפרדה משאלת ההתנחלויות. אך למרות שסוגיית הביטחון ניצבת במרכז הדיון הציבורי בישראל, ולמרות מרכזיותן של ההתנחלויות לשאלת עתידו של הסכסוך, מזה שנים רבות לא מתקיים בישראל דיון אחראי בשאלת השפעתן של ההתנחלויות על הביטחון הלאומי. המסמך שלפניכם מבקש למלא פער זה ולספק הערכה מקיפה, על בסיס נתונים ועובדות ותוך התייעצות עם גורמי מקצוע, לגבי ההשלכות הביטחוניות של ההתנחלויות. תפקידו של המסמך הזה איננו לסיים את הדיון הזה, כי אם להתחיל אותו – מתוך תקווה שגם באווירה הפוליטית העכורה של ימינו ניתן יהיה לקיים דיון שכזה באופן שקול וענייני לטובתם של אזרחי ישראל.

כיום נהנות ההתנחלויות מתדמית חיובית בכל הנוגע לתרומתן לביטחונם של אזרחי ישראל. המיתוס לפיו ההתנחלויות משמשות בתור "השכפ"ץ של גוש דן"¹ רווח מאוד בציבור הרחב, ויותר ממחצית מהישראלים סבורים כי להתיישבות מעבר לקו הירוק יש ערך ביטחוני.² התדמית הזו נובעת, לדעתנו, מהמתזגותם בדמיון הפוליטי הישראלי של שני מרכיבים נפרדים של הנוכחות הישראלית בשטחים: הנוכחות הצבאית והנוכחות האזרחית. לתומכי ההתנחלויות יש, כמובן, אינטרס לטשטש את ההבחנה הזאת, אולם בלעדיה לא ניתן לקיים דיון אחראי על המשמעויות הביטחוניות של הנוכחות הישראלית בגדה המערבית ועל ההשלכות של הנצחתה (באמצעות סיפוח הגדה) או הפסקתה (בנסיגה חד-צדדית או בהסכם). ביסוסה של ההבחנה הזו הוא, אם כן, אחת ממטרותיו העיקריות של המסמך.

מהנתונים הנסקרים במסמך עולה כי לא זאת בלבד שהנוכחות האזרחית בשטחים אינה תורמת לביטחון בשום צורה, אלא שהיא מהווה נטל ביטחוני כבד על מדינת ישראל. **בקרב בכירי מערכת הביטחון ישנו קונצנזוס כמעט מוחלט: גם אם הרעיון שההתנחלויות תורמות לביטחון הלאומי החזיק מים בעבר, הרי שהיום רעיון זה חסר כל תוקף.** הנוכחות האזרחית הפזורה ברחבי הגדה המערבית אינה תורמת להגנה על מדינת ישראל, אלא מכבידה על כוחות הביטחון, שואבת חלק ניכר ממשאבי מערכת הביטחון, מוסיפה אינספור נקודות חיכוך ומאריכה את קווי ההגנה. ההגנה על אזרחים ישראלים בלב השטח הפלסטיני מעצימה באופן ניכר את האתגר הביטחוני עמו צה"ל צריך להתמודד ובכך היא פוגעת ביכולתה של מערכת הביטחון לספק לאזרחי ישראל הגנה מפני איום הטרור הפלסטיני.

הציבור הישראלי יכול, כמובן, לבחור לשאת בנטל הביטחוני של ההתנחלויות. אבל החלטה כזו חייבת להיות מושכלת, והדיון עליה צריך להיות מבוסס על ניתוח רציני ועל הצגת העובדות כמות שהן.

1 לדוגמה: ערוץ 20: "השכפ"ץ של ישראל", יולי 2016: <http://bit.ly/2ny9qnO>; ידיעות אחרונות, "בעתניאל סופגים, ובגלל זה בגוש דן לא סופגים", יולי 2016: <http://bit.ly/2mONaZA>; אתר מועצת יש"ע: "התנחלויות נגד טילים": <http://bit.ly/2o5CBRH>.
2 ראו, למשל, סקר מולד 2015 (עמ' 18): 52% מהציבור סבור שההתנחלויות מחזקות את ביטחון המדינה לעומת 35% בלבד הסבור שהן פוגעות בביטחון: <http://bit.ly/2mOWAEz>. סקר מולד 2015 (עמ' 6) גם מצביע על כך שקיים רוב בציבור הישראלי התומך בהסכם עם הפלסטינים. תוצאה דומה מראה סקר עדכני יותר שנערך על ידי מרכז תמי שטיינמץ (2017), לפיו 55% מהישראלים תומכים בפתרון שתי המדינות: <http://bit.ly/2ofBNHn>.

הניתוח המוצג במסמך מעלה, בין השאר, את המסקנות הבאות:

- יש לבצע הבחנה ברורה בין הנוכחות האזרחית של ישראל בשטחים (התנחלויות) לבין הנוכחות הביטחונית של ישראל בשטחים (צה"ל ושב"כ). הלובי המתנחלי שואף ליצור בלבול בין שני סוגי הנוכחות האלו. כך נוצר מצג־שווא כאילו קיים קשר הכרחי בין פעולות האבטחה והסיכול של זרועות הביטחון בשטחים לבין התיישבות אזרחית מעבר לקו הירוק. בפועל, הקשר הוא הפוך: ההתנחלויות לא פועלות בשירות הביטחון אלא הביטחון בשירות ההתנחלויות.
- כל הנחות היסוד שבבסיס "תוכנית אלון" (1967) איבדו רלוונטיות אסטרטגית לפני 15 שנה לכל הפחות. הזיקה הראשונית בין התנחלויות לביטחון התבססה לאחר מלחמת ששת הימים במסגרת "תוכנית אלון". אבל גם אם בשלהי שנות ה־60 היה ממש בהיגיון הביטחוני שעליו נשענה התוכנית, הרי שהיום, נוכח התמורות הגיאופוליטיות במזרח התיכון, התעצמות צה"ל והשינוי שחל בתפקיד של יישובים אזרחיים בזמן לחימה – רציונל זה איבד כל תוקף.
- ההתנחלויות פוגעות ביכולת של מערכת הביטחון לספק לאזרחי ישראל הגנה מפני הטרור הפלסטיני. הפגיעה של ההתנחלויות באינטרס הביטחוני באה לידי ביטוי גם במישור האסטרטגי (מדיניות ממשלתית כוללת) וגם במישור האופרטיבי (הפעלת הכוחות בשטח):
 - ההתנחלויות מאריכות באופן משמעותי את קו ההגנה שלאורכו צה"ל נדרש להיפרש. בהערכה שמרנית ביותר, קו ההפרדה בין ישראל לגדה ארוך פי חמישה לפחות מזה שהיה נדרש ללא התנחלויות. מכאן יוצא שהצורך לשמור על אזרחים בלב אוכלוסייה פלסטינית מכביד משמעותית על היכולת של צה"ל להגן על אזרחים היושבים ממערב לקו הירוק.
 - היקף הכוחות שהצבא נדרש להחזיק בגדה המערבית עומד על יותר ממחצית – ולעתים אפילו כשני שלישים – מהכוח הלוחם של צה"ל. כלומר, כוח גדול יותר מזה שמוקדש להגנה על שאר החזיתות גם יחד (לבנון, סוריה, רצועת עזה והערבה). היקף הכוחות הנדרשים כדי להגן באופן אפקטיבי על ההתנחלויות גדול במיוחד הודות לאופי הייחודי של המשימה: אבטחה של אזרחים חיים בלב־לב של שטח עוין.
 - בניגוד להנחה הרווחת, הרוב המכריע של הכוחות המוצבים בגדה לא עוסקים בסיכול פעולות טרור המכוונות כלפי אזרחים בתוך ישראל אלא בהגנה על ההתנחלויות. על פי ההערכות, כ־80% מכוחות צה"ל בשטחים עוסקים באבטחת התנחלויות, בעוד שה־20% הנותרים מתמקדים בהגנה על מדינת ישראל של גבולות '67.
- למרות התועלת הביטחונית המוכחת של גדר ההפרדה, הנהגת המתנחלים מונעת את השלמתה ממניעים פוליטיים. כך קרה ש־15 שנה אחרי שהחלה בנייתה, 40% מהגדר טרם הושלמו.
- נוסף על כך, ההתנחלויות פוגעות במוכנות של צה"ל לשעת חירום; מכבידות על משאבי מערכת הביטחון; יוצרות התנגשות מתמדת בין האינטרסים של הנהגת המתנחלים לעמדת הדרג המקצועי; מאלצות את צה"ל להתמודד עם ניסיונות חבלה מצד גורמי טרור יהודיים; ופוגעות בלכידות החברתית.

ראשיתו של המסמך בעבודת מחקר של אבישי בן ששון-גורדיס, רב סרן (מיל.) בחיל המודיעין, תלמיד המחלקה לממשל באוניברסיטת הרווארד ועמית מחקר במכון מולד. בבואנו לנתח תוכן מקצועי הנוגע לסוגיות ביטחוניות הסתמכנו, בין היתר, על שיחות וראיונות עם מומחי ביטחון ואסטרטגיה, ביניהם אלוף (מיל.) עמוס מלכא, אלוף (מיל.) משה קפלינסקי, אלוף (מיל.) גדי שמני, אלוף (מיל.) נעם תיבון ותא"ל (מיל.) ברוך שפיגל. אנחנו מודים להם, ולמרואיינים אחרים, על נכונותם לתרום מזמנם וממומחיותם.

פרק 1:

מאסטרטגיה לתירוץ: תולדות הטיעון הביטחוני

מימיו הראשונים, הכוח המניע של מפעל ההתנחלויות היה דתי-אידאולוגי, לא ביטחוני. האמונה בבעלותם המלאה על הארץ היא שהביאה את חסידי הרב צבי יהודה קוק להתיישב בחברון ובגוש עציון מיד לאחר מלחמת ששת הימים, והיא זו שמניעה את הנהגת המתנחלים גם היום. את הזיקה הראשונית בין התנחלויות לביטחון יצרה ממשלת המערך, שביקשה ליישב חלק מהשטחים שנכבשו במלחמה כדי לשפר עמדות לקראת סבב הלחימה הבא או הסכם עתידי עם מדינות ערב.

ב־1967 הניח יגאל אלון על שולחן הממשלה יוזמה להתיישבות אזרחית רחבת-היקף מעבר לקו הירוק. אלון שימש אמנם כשר העבודה, אבל נחשב לדמות ביטחונית בזכות עברו כמפקד הפלמ"ח וכאלוף בצה"ל. "תוכנית אלון" התבססה, בין היתר, על תפיסת ההתיישבות של הציונות מהימים שלפני קום המדינה, כפי שהיא מנוסחת באמירה המיוחסת ליוסף טרומפלדור: "במקום בו תחרוש המחרשה היהודית את התלם האחרון – שם יעבור גבולנו". כלומר, בשביל לשלוט בשטח כלשהו, יש ליישב בו אזרחים. הגישה הזו הולמת במיוחד תנועה לאומית צעירה, לפני שהיא מתארגנת במסגרת מדינית, ונמצאת בתחרות טריטוריאלית עם תנועה לאומית אחרת.

ההצעה של אלון הייתה להקים יישובים באזורים הסובבים את ירושלים ובמזרח הגדה המערבית, במטרה להתמודד עם בעיית "המותניים הצרים" במרכז הארץ והאיום הצבאי ממזרח. להוציא את דרכי הגישה לירושלים, יישובים יהודיים היו אמורים לקום אך ורק באזורים המיושבים בדלילות בפלסטינים. מטרה נוספת של התוכנית הייתה לקבוע עובדות בשטח לקראת משא ומתן עתידי על השטחים תוך שימור האפשרות להחזיר חלק מהשטחים בתמורה להסדר מדיני.³ למרות שהתוכנית לא אומצה על-ידי הממשלה באופן רשמי, היא שימשה את ממשלות המערך בעשור שלאחר המלחמה כמסמך עקרונות להקמת התנחלויות. ניסיונות של אנשי "גוש אמונים" להתיישב מחוץ לאזורים שקבעה התוכנית, כמו בשומרון או בעפרה, נתקלו בהתנגדות חריפה מצד ראש הממשלה דאז, יצחק רבין.⁴

המהפך הפוליטי של 1977 בישר שינוי חד בגישה של ממשלת ישראל כלפי ההתנחלויות. תחת ניצוחו של שר החקלאות, אריאל שרון, החלה תנופת בנייה מאסיבית בכל שטחי הגדה המערבית. בשלב זה, הרציונל שבבסיס מפעל ההתנחלויות כבר לא היה ביטחוני אלא בראש ובראשונה מדיני-פוליטי. גל ההתנחלות השני התמקד בגב ההר, בבקעת הירדן וסביב השכונות הפלסטיניות במזרח ירושלים. מטרתו הייתה לסכל הקמה של מדינה פלסטינית בעתיד. בניגוד לעבר, היישובים לא הוקמו בנקודות בעלות חשיבות צבאית אלא דווקא בעומק השטח, באזורים הצמודים ליישובים ערביים, ומכאן גם המסוכנים והמורכבים ביותר לאכלוס.⁵

3 ישעיהו פולמן, סיפורה של גדר ההפרדה – האמנם הפקרת חיים?, הוצאת כרמל, 2004.

4 פולמן, עמ' 32. בנוסף ראו: עקיבא אלדר ועדית זרטל, אדוני הארץ: המתנחלים ומדינת ישראל 1967-2004, הוצאת כנרת, זמורה-ביתן, דביר, 2004, עמ' 299-294.

5 פולמן, עמ' 4-33.

תוכנית אלון (1967)

למרות זאת, הטיעון הביטחוני הוסיף לשמש כלפי חוץ כאמצעי לקידום מפעל ההתנחלויות. מאז הקמת קריית ארבע ב-1971, נוצלו "צורכי ביטחון" כהצדקה המרכזית להחרמת אדמות פלסטיניות פרטיות לבניית התנחלויות. בחלק מהמקרים בג"ץ אישר את המהלך, בטענה שההתנחלויות מספקות לצה"ל "עורף נאמן". עמדה זו התהפכה ב-1979 בבג"ץ אלון מורה.⁶ במסגרת תוכנית ההתנחלות של שרון הוחרמה קרקע באזור שכם כדי לאפשר לגרעין של "גוש אמונים" להגשים את שאיפתו להתיישב בשומרון. בעלי הקרקע הפלסטינים עתרו לבית המשפט העליון שהכריע כי היישוב צריך להתפנות. השופטים קבעו כי ההתנחלות הוקמה ממניעים אידאולוגיים טהורים ולא מטעמים ביטחוניים כפי שנטען. להכרעה ההיסטורית תרמה חוות דעתם של הרמטכ"ל לשעבר, רא"ל (מיל") חיים בר-לב ואלוף (מיל") חיים מתי פלד, שהעריכו כי לא רק שההתנחלות לא תתרום לביטחון, אלא אף תכביד את הנטל הביטחוני על צה"ל.

הטיעון הביטחוני נולד מתוך תפיסת התיישבות שהתאימה לתנאים ששררו לפני קום המדינה. ברבות השנים התרוקן טיעון זה מכל תוכן והפך לאמצעי ציני להשתלטות על אדמות פלסטיניות פרטיות.

השימוש ארוך-השנים בשפת הביטחון להחרמת קרקעות פלסטיניות חיזק בוודאי את הקשר האסוציאטיבי הרווח בציבור בין ההתנחלויות לביטחון. בפועל, הקשר הפוך: ההתנחלויות לא פועלות בשירות הביטחון אלא הביטחון בשירות ההתנחלויות.

מדוע איבדה "תוכנית אלון" את הרלוונטיות שלה?

גם אם בעבר היה תוקף לרציונל הביטחוני של "תוכנית אלון", בעשורים שעברו מאז שנוסחה הוא איבד את הרלוונטיות שלו. שלושה תהליכים היסטוריים שמטו את הקרקע מתחת להצדקה הביטחונית של ההתנחלויות.

1. מגבול מסוכן לחזית זניחה: היעלמות האיום הקונבנציונלי ממזרח

המטרה המקורית של האחיזה הישראלית בגדה הייתה יצירת חיץ שיעכב פלישה ערבית – עיראקית או ירדנית – מכיוון מזרח. הממשלה, למודת ניסיון ממלחמת העצמאות וממלחמת ששת הימים, ביקשה להרחיב את "המותניים הצרים" של מרכז הארץ ולקנות עומק אסטרטגי שיאפשר מרחק בלימה של צבאות האויב.

אלא שעקב השינויים הגיאופוליטיים במזרח התיכון, הצבאות הללו כבר לא מאיימים על ישראל. החתימה על הסכם השלום היציב עם ירדן הוציאה אותה ממעגל העימות.⁷ כיבוש עיראק ב-2003 על-ידי הקואליציה הבינלאומית בראשות ארצות-ברית הפך את האיום הצבאי העיראקי לבלתי-רלוונטי. האיום המרכזי שעדיין נשקף לישראל ממזרח הוא איום הטילים האיראני. מעצם טבעו, ההתמודדות עם איום

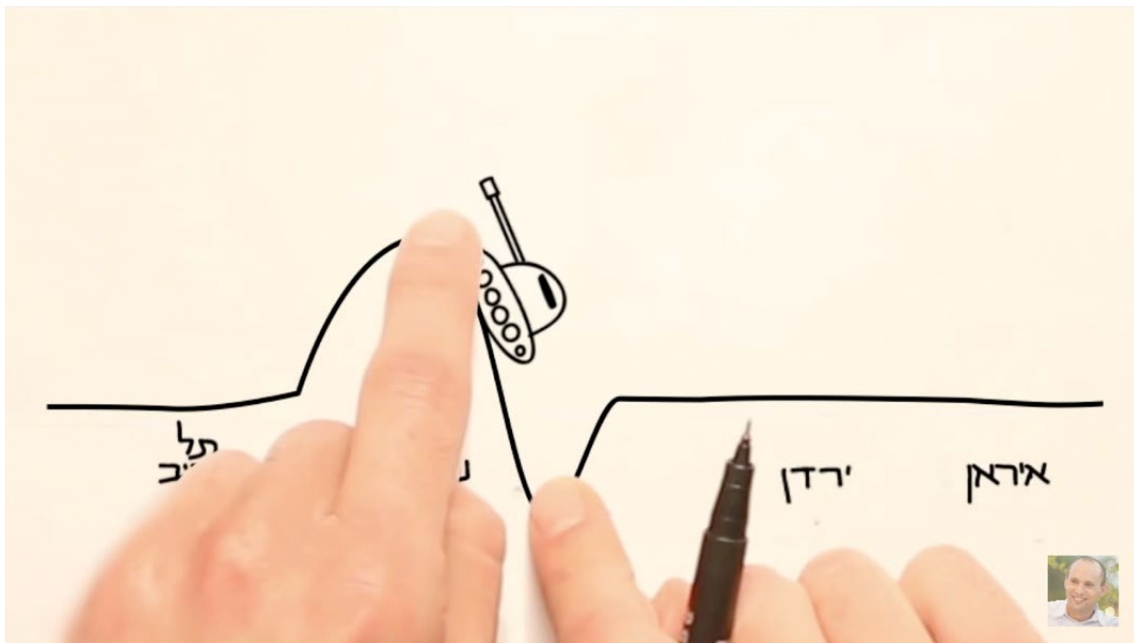
6 בג"ץ 390/79 - דוויקאת נ' ממשלת ישראל ואח'.

7 גם קודם לכן היה האיום העיראקי משמעותי יותר, אבל לאחר הסכם השלום עם ירדן נותר האיום הרלוונטי היחיד.

התנחלויות הגל השני לא הוקמו
בנקודות בעלות חשיבות צבאית,
אלא דווקא באזורים הצמודים
ליישובים פלסטיניים - המסוכנים
והמורכבים ביותר לאיכלוס

הטילים לא קשורה כלל ועיקר לשליטה בגדה המערבית.⁸ כלומר, בעשור האחרון – ואולי אף לפני כן – כג תוקפו של הרציונל הביטחוני של "תוכנית אלון".

כל זה לא מפריע ליו"ר הבית היהודי, נפתלי בנט, להציג בסרטון "תוכנית ההרגעה" הפופולרי שלו תרחיש אימים שבו טנק איראני דוהר דרך ירדן עד ישראל.⁹ על-פי תורת הלחימה של הבית היהודי, ההתנחלויות חיוניות מבחינה ביטחונית משום שהטנקים האיראניים עתידים להיתקע במעלה הרי השומרון. יש שתי אפשרויות: או שמדובר בבורות מדאיגה מצד בנט ואנשיו או שאין להם כל בעיה לשקר לציבור. מתקפת טנקים איראנית היא לא תרחיש סביר. לאיראנים יש דרכים יעילות בהרבה לפגוע בישראל בלי להתקרב לגבול הישראלי, וכנגדן, הנוכחות האזרחית לא מועילה כלל.¹⁰

צילום מסך מסרטון שפרסם בנט ערב בחירות 2012, הממחיש תרחיש בלתי סביר של פלישת טנקים איראניים לישראל

אבל גם אם איראן תחליט בוקר אחד לשנע את צי הטנקים המיושנים שלה אלפי קילומטרים לכיוון גוש דן, גופי המודיעין הישראליים יזהו אותם וכוחות צה"ל ישמידו אותם זמן רב לפני שיספיקו להתקרב לאזור. בהיעדר התנחלויות, מזהירים במועצת יש"ע, פלישת טנקים ממזרח תחולל "מלחמת בזק אשר תתחיל ישר בבטן הרכה של המדינה – עמוק-עמוק בתוך העורף".¹¹ זו הטעיה גמורה. צה"ל לא באמת יגלה מתקפת טנקים איראנית רק כשהם בכניסה לכפר-סבא ובוודאי שלא יחכה בסבלנות בפאתי גוש

8 ראו נייר העמדה של אבנר שמחוני, "עומק אסטרטגי והחזית המזרחית: התמודדות עם האימים ממזרח והנוכחות הצבאית בגדה המערבית", אוניברסיטת תל-אביב, יוני 2016. <http://bit.ly/2pCG8EX>.

9 סרטון "תוכנית ההרגעה" (1:09): <http://bit.ly/1nDcDR>.

10 למשל, ירי טילים או אימון ומימון של כוחות פרוקסי, דוגמת חיזבאללה.

11 ראו מסמך "זה חיוני לביטחון ישראל" של מועצת יש"ע: <http://bit.ly/2qXCnNW>.

הרמטכ"ל לשעבר אהוד ברק:
"את הדין הביטחוני... מלווה
הנחה סמויה שלהמשך השליטה
בשטח אין מחיר בתחום הלחימה
בטרור. האמת הפוכה"

דן כדי להשמיד אותם. יכולות האש הצה"ליות שכבר קיימות כיום מאפשרות לבלום מהלך קרקעי רחב ממזרח הרבה לפני שיתקרב לגבול. וממילא גם במקרה של עימות קונבנציונלי בשטח הגדה, ליישובים אזרחיים אין תפקיד למלא בבלימה.

בחזרה למציאות. הבעיה המבצעית שאיתה צה"ל מתמודד בגדה אינה תמרון מול צבא קונבנציונלי אלא סיכול פיגועים נגד אזרחי ישראל. לפיכך, כל נקודת התיישבות של אזרחים

ישראלים מהצד המזרחי של הקו הירוק הופכת לנקודת תורפה. ההתנחלויות לא מסייעות לצה"ל להילחם בטרור, ההפך הוא הנכון: התרומה שלהן למאמץ הצבאי שלילית במובהק. הן מטרות נייחות, סמוכות ליישובים פלסטיניים, קלות לחדירה ולאיסוף מודיעין. במקום שיגן עליהן גבול מסודר, כמו על יישובים בתוך מדינת ישראל, הן נטועות בעומק שטח האויב. כמו כן, מנקודת המבט של ארגוני הטרור, כל חדירה לתוך התנחלות "משתלמת" מאוד מבחינה תודעתית, משום שהיא נתפסת בציבור הישראלי והפלסטיני, ככישלון של צה"ל.¹²

הרמטכ"ל ראש הממשלה לשעבר, אהוד ברק, הסביר זאת במאמר שפרסם במאי 2017:

"הכתם העיוור' בתפישת הימין את משימת הביטחון בשטחים נוגע גם ללחימה בטרור. את הדין הביטחוני... מלווה הנחה סמויה שלהמשך השליטה בשטח אין מחיר בתחום הלחימה בטרור. האמת הפוכה".¹³

לסיכום, עצם נוכחותם של אזרחים ישראלים בלב השטח העוין מעצימה באופן ניכר את ההיקף של האתגר הביטחוני שעמו צה"ל צריך להתמודד, בכך שהיא מוסיפה אינספור נקודות חיכוך אפשריות ומגדילה את פוטנציאל ההתלקחות.¹⁴

2. ממוצב קדמי לנטל ביטחוני: השינוי במעמד של יישובים ישראליים בזמן עימות

"תוכנית אלון" שורטטה על בסיס ההנחה שבמקרה הצורך תושבי ההתנחלויות יסייעו לצה"ל לבלום את צבאות האויב עד גיוס יחידות המילואים, המהוות את רוב הכוח הלוחם.¹⁵ הרעיון הזה נשמע זר לאוזן הישראלית בעשור השני של המאה ה-21, אבל הוא היה רווח מאוד באותם ימים: בזמן לחימה יישובים

12 סא"ל אבי דהאן, "ההגנה בעידן העימות המוגבל", מערכות, גיליון 402, 2005: <http://bit.ly/2niHJou>. שתי דוגמאות של חדירות מחבלים להתנחלויות אשר היכו גלים בקרב הציבור הישראלי הינן חדירתם של שני מחבלים ליישוב איתמר שהתרחשה ב-11.3.2011 בה נרצחו חמישה מבני משפחת פוגל (ראו: <http://bit.ly/2nCwcN3>) וחדירתו של מחבל להתנחלות קרית ארבע ב-30.6.2016, במהלכה רצח המחבל את הלל יפה אריאל בת ה-13: <http://bit.ly/2mROviv>.

13 עיתון "הארץ", "אהוד ברק בביקורת ספר: ההבדל בין שמאל לימין - כמו בין מאמצי האבולוציה למכחישיה", מאי 2017: <http://bit.ly/2qXsJuj>.

14 למשל, חטיפת שלושת הנערים בגוש עציון ביוני 2014 הובילה למבצע "צוק איתן". ראו ד"ר אסף שרון, "הקץ לאשליית ניהול הסכסוך", 3.8.2014: <http://tinyurl.com/nb364de>.

15 אריה שלו, קו ההגנה ביהודה ושומרון, הקיבוץ המאוחד, 1983.

אלוף פיקוד מרכז לשעבר, גדי שמני: "היום אנחנו יודעים להגן על המדינה גם בלי הזדקקות ליישובים. להפך: בזמן מלחמה, במקומות שבהם יש סיכון, נפנה יישובים לאחור"

ישראלים היו אמורים לתפקד כמתחמים מבוצרים שיקשו על התקדמות האויב.¹⁶ בעשורים האחרונים תורת הלחימה של צה"ל השתנתה באופן דרמטי. היום אין לתפיסה הזאת זכר בתוכניות הצבא, כפי שהסביר אלוף (מיל") גדי שמני, אלוף פיקוד המרכז לשעבר, בראיון שהעניק ב־2016:

"התיישבות ביטחונית זה דבר שהוא לא רלוונטי לימינו. היום אנחנו יודעים להגן על המדינה גם בלי הזדקקות ליישובים. להפך: במקומות שבהם יש סיכון היום, נפנה יישובים לאחור. מדברים על לפנות את עוטף עזה, אם יהיה עימות עוד פעם עם חמאס. פינינו מהצפון במלחמת לבנון השנייה, והיו תוכניות לפנות מרמת הגולן וממקומות נוספים. אתה לא רוצה אזרחים בחזית".¹⁷

יש סיבה טובה שאף צבא בעולם לא לוקח איתו לשדה הקרב גיסות של אזרחים במטרה ליישבם בעומק שטח האויב, והיא שכל אזרח שנקלע לשטח לחימה מכביד על הכוחות הלוחמים. מכאן עולות שתי מסקנות. הראשונה היא שקיים ניגוד מובנה בין שתי המשימות המוטלות על צה"ל בשטחים – להגן על תושבי ההתנחלויות מחד ולספק ביטחון מרבי לאזרחי ישראל מאידך. השנייה היא שיש לישראל אינטרס ביטחוני ראשון במעלה ליצור בידול חד ככל הניתן בין אזרחים לחיילים, כשהראשונים מצויים מאחורי גבול מוגדר, קבוע ומוגן.

3. מטנק שרמן ל-F-35: התעצמות היכולת הצה"לית

אבל מה יקרה – ישאלו הספקנים בצדק – אם בעתיד יתחדש האיום הקונבנציונלי ממזרח? התשובה היא שגם אז שליטה קרקעית קבועה בגדה לא תהיה הכרחית. כפי שמסביר סגן הרמטכ"ל לשעבר, משה קפלינסקי, יכולות האש והמודיעין המתקדמות שצה"ל השיג בעשורים האחרונים מסוגלות לבלום התקדמות של כוחות שריון זמן רב לפני שיספיקו להגיע לגבול עם ישראל, גם ללא שליטה יומיומית במעברים המובילים אל גב ההר:

"התפיסה שההתיישבות משרתת ביטחון היא אנכרוניסטית ונכונה לתקופה שלפני הקמת המדינה, אז לא הייתה הגדרה של גבולות. זו תפיסה של השתלטות על השטח. בעשורים הראשונים לקיומה של המדינה לא הייתה לנו את הטכנולוגיה שעומדת לרשותנו היום כדי להשיג ביטחון. מדינה שמפעילה בכל רגע נתון שלושה לויינים, את 8200 ועוד יחידות מודיעין רבות – זה שיושבים במעלה כזה או במורד אחר לא משפיע כהוא-זה על היכולת הביטחונית שלנו, לא על התרעה ולא על הרתעה".¹⁸

16 שמחוני, עמ' 19-20.

17 ראיון לקרלוניה לנדסמן, "אמנות הכיבוש על פי גדי שמני", עיתון "הארץ", אוקטובר 2016: <http://bit.ly/2nOqMPs>.

18 שיחה עם חוקרי מולד, ינואר 2017.

פרק 2:

ההתנחלויות כנטל ביטחוני

כפי שראינו, ההתנחלויות איבדו כל פוטנציאל שאולי היה להן בעבר לתרום למאמץ הביטחוני. אלא שהסיפור לא מסתכם באסטרטגיה צבאית שיצאה מכלל שימוש. לנוכחות האזרחית בעומק השטח של הגדה יש השלכות: פגיעה ביכולת של מערכת הביטחון לספק הגנה מרבית לאזרחי ישראל מפני איום הטרור.

ראשית, חשוב להבין מה מנסים ארגוני הטרור להשיג וכיצד מערכת הביטחון מתמודדת איתם. לארגוני הטרור המבוססים בשטחים שלושה יעדים מבצעיים מרכזיים (להבדיל מיעדים אסטרטגיים): פגיעה באוכלוסיית המתנחלים, פגיעה בכוחות צה"ל ופגיעה בריכוזי אוכלוסייה בתחומי הקו הירוק.

מנגד, מערך ההגנה של צה"ל בשטחים מכיל שלושה רכיבים. הראשון הוא שליטה במעטפת, כלומר, בגבול שמקיף את הגדה המערבית וכולל את גדר ההפרדה וגדר הגבול עם ירדן. השליטה במעטפת מונעת זליגה של אמצעי לחימה, מומחים וידע צבאי לתוך הגדה, וכן מונעת חדירת מחבלים לתוך ישראל. הרכיב השני הוא נגישות מודיעינית. גופי המודיעין של צה"ל והשב"כ חולשים על מגוון של אמצעים לאיסוף מודיעין: האזנות (סיגינט), מודיעין אנושי ומודיעין חזותי שנשען על תצפיות וכלי טיס. הרכיב השלישי במערך ההגנה הצה"לי הוא פעילות בעומק השטח הפלסטיני. הפעילות יכולה להתבצע באמצעות כוחות צה"ל או על-ידי מנגנוני הביטחון הפלסטיניים.

ב-13 השנים האחרונות כוחות הביטחון נוחלים הצלחה רבה במניעת פיגועים שמקורם בשטחים ובצמצום הפגיעה שבכוחם לגרום, במיוחד לעורף הישראלי.¹⁹ ההצלחה קשורה באופן מובהק לשיתוף הפעולה המתמשך עם כוחות הביטחון של הרשות הפלסטינית. יחסים אלו הלכו והתהדקו בעשור האחרון ונמשכו גם בתקופות המתוחות ביותר בין ישראל לפלסטינים. כיום, במקרים שאינם מחייבים חקירה ישראלית של החשודים, צה"ל והשב"כ מעבירים את המידע המודיעיני למקבליהם ברשות, ואלה מבצעים את המעצרים בעצמם. לצד הפעילות הביטחונית של ישראל, הרשות מבצעת פעולות יזומות משלה נגד גורמי טרור וכוחות אופוזיציוניים. המאמץ המשותף של צה"ל ומנגנוני הביטחון הפלסטיניים, בתוספת גדר ההפרדה, הביאו לכך שהיכולת של ארגוני הטרור להשיג כיום את שלושת היעדים המבצעיים הפכה למוגבלת מאוד.

כיצד פוגעות ההתנחלויות בביטחון?

בימינו ובעתיד הנראה לעין, האיום המרכזי שאיתו תתמודד מערכת הביטחון בגדה המערבית אינו צבא קונבנציונלי של אחת ממדינות האזור אלא ארגוני טרור. לפיכך, השפעת ההתנחלויות על ביטחון ישראל צריכה להימדד ביחס לתרחיש הזה. כפי שיפורט בהמשך, הפגיעה של ההתנחלויות באינטרס הביטחוני של ישראל באה לידי ביטוי גם במישור האסטרטגי (מדיניות ממשלתית כוללת) וגם במישור האופרטיבי (הפעלת הכוחות בשטח).

1. הארכת קווי ההגנה

היקף הכוחות הדרוש כדי להגן באופן אפקטיבי על ההתנחלויות הינו גדול במיוחד. זאת הודות לאופי הייחודי של המשימה: אבטחה של אזרחים החיים בלב-לב של שטח עוין.

היערכות צה"ל בשטחים מתבססת על שבע חטיבות מרחביות שמפעילות גדודים קרביים המסופחים אליהן (סדיר ומילואים). בנוסף פועלים בשטח שב"כ, מג"ב, משטרת ישראל, חיל האוויר ויחידות מיוחדות. המשימות שמוטלות על כוחות הביטחון כוללות, בין היתר, אבטחת התנחלויות ומאחזים בלתי-חוקיים, אבטחת צירי תנועה, ליווי מתנחלים בשטחים שמחוץ ליישובים, הגנה על מתפללים ושמירה על רכוש פלסטיני מפני פעולות "תג מחיר".

עקב המצב יוצא הדופן בשטחים, היקף הכוחות שהצבא נדרש להחזיק בגדה המערבית עומד על יותר ממחצית – ולעתים אפילו כשני שלישים – מהכוח הלוחם של צה"ל.²⁰ כלומר, כוח גדול יותר מזה שמוקדש להגנה על שאר החזיתות גם יחד (לבנון, סוריה, רצועת עזה, סיני והערבה). בניגוד להנחה הרווחת, הרוב המכריע של הכוחות המוצבים בגדה לא עוסקים בסיכול פעולות טרור המכוונות כלפי אזרחים בתוך ישראל אלא בהגנה על ההתנחלויות. כפי שהסביר אלוף (מיל') גדי שמני:

"אם אין התנחלויות, אין הצדקה לצה"ל להיות שם (בגדה). הסיבה שצה"ל נמצא שם זה כי יש שם מתיישבים ישראלים שצריך לאבטח אותם, וזו חובתו של הצבא. אם היו פחות מתיישבים יהודים בתוך השטח, הייתה פחות סיבה לצה"ל להיות בתוך מרכזי אוכלוסייה. למשל, בצפון השומרון, אין שם התנחלויות, איפה שפינו את ההתנחלויות, את שא-נור ואת כל האזור הזה, יש שם פחות סד"כ צבאי. ברגע שיש לך פחות ישראלים, פחות יישובים, ברור לגמרי שצריך להחזיק פחות כוחות".²¹

20 האלוף במיל' נועם תיבון אמר את הדברים בכנס המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) בינואר 2017.
21 עיתון "הארץ": "אמנות הכיבוש על פי גדי שמני", אוקטובר 2016: <http://bit.ly/2nOqMPs>

על-פי ההערכות, כ-80% מכוחות צה"ל בשטחים עוסקים באבטחת התנחלויות, בעוד שה-20% הנותרים מתמקדים בהגנה על מדינת ישראל של גבולות 67'.²² מדוע ההגנה על ההתנחלויות מצריכה סד"כ גדול כל-כך? התשובה נעוצה בכך שההתנחלויות מאריכות באופן ניכר את קו ההגנה שצה"ל נדרש להיפרש לאורכו. קו ההגנה בגדה המערבית מורכב מגדר ההפרדה, צירים סביב ההתנחלויות, צירי תנועה המובילים להתנחלויות וליווי מתנחלים בשטח שמחוץ ליישובים. ככל שקו ההגנה ארוך יותר, נדרשים מאמצים רבים יותר כדי להגן עליו ומתרבות נקודות החולשה שהאויב עלול לנצל כדי לפגוע בחיילים ובאזרחים.²³

אלוף (מיל') קפלינסקי מבהיר את ההבדל העקרוני בין היערכות של צבא מאחורי קו גבול רגיל לבין שמירה צמודה על אזרחים החיים בלב שטח אויב:

"כשהיינו בלבנון, ישבנו שם כדי לאפשר עומק ליישובים שלנו. כדי שלא יהיה חיזבאללה על הגדר של מטולה, ישבנו קצת קדימה מקו הגבול אל תוך השטח של לבנון. אבל החזקנו שם אך ורק כוחות שהיו נחוצים בשביל להרחיק את חיזבאללה. לא החזקנו כוחות שישמרו כל רגע על אזרחים ישראלים בתוך שטח לבנון כשהם נוסעים לאורך ציר, עושים חתונה על הגג של הבופור או הולכים להתפלל בקבר בליטאני".²⁴

סגן הרמטכ"ל לשעבר, אלוף
(מיל') משה קפלינסקי: כ-80%
מכוחות צה"ל בשטחים עוסקים
באבטחת התנחלויות, בעוד
ש-20% בלבד מתמקדים בהגנה
על מדינת ישראל של גבולות 67'

מסיבות שונות, לא ניתן לחשב את אורכו המדויק של קו ההגנה. עם זאת, אפשר להתרשם ממנו בעקיפין. נתחיל בגדר ההפרדה. אורך הקו הירוק הוא כ-320 ק"מ. לעומת זאת, האורך של תוואי גדר ההפרדה, שחורג באזורים רבים מהקו הירוק, הוא כ-700 ק"מ – למעלה מפי שניים.²⁵ הפער הזה – קרוב ל-400 ק"מ – נובע מהחלטה מדינית של הממשלה לכלול עשרות התנחלויות בצד המערבי של הגדר. תוספת היישובים הללו מאלצת את צה"ל להקדיש לגדר ההפרדה כוח אדם, תשומת לב מבצעית ותקציבים גדולים פי כמה מאשר היו נדרשים לאבטחת הגבול ללא התנחלויות.

אבל צה"ל לא מגן רק על הגדר. למעשה, את רוב המשאבים שלו הוא משקיע בהגנה שוטפת על כ-80 אלף הישראלים החיים בכ-70 ההתנחלויות שנמצאות מצדה המזרחי של הגדר. נוסף על כך, צה"ל נדרש

22 הערכה זו ניתנה, בין היתר, על ידי האלוף (במיל') משה קפלינסקי במהלך שיחה עם חוקרי מולד, ינואר 2017, וכן על ידי גורמי ביטחון אחרים במהלך שיחות נוספות.

23 כך למשל, אחת ההשלכות החשובות של הניצחון במלחמת ששת הימים הייתה שקו ההגנה של צה"ל מול צבאות ערב התקצר מ-985 ק"מ ל-650 ק"מ בלבד, וניתן היה לצמצם את מספר הכוחות הפרושים לאורך הגבול. מתוך מאמרו של תא"ל יהושע רביב, "ביטחון ישראל בשנה השלישית אחר מלחמת ששת הימים", מערכות, גילון 204, עמ' 4, ינואר 1970: <http://bit.ly/2oXTdZ6>. חלק מההתנגדות של אריאל שרון לתוכנית אלון נשענה על ההארכה של קווי הגבול שאימוץ רשמי של התוכנית היה מחייב.

24 שיחה עם חוקרי מולד, ינואר 2017.

25 האתר של שאול אריאלי, "תוואי גדר ההפרדה": <http://bit.ly/2oaNRMF>.

להגן על למעלה מ-90 מאחזים בלתי-חוקיים – רבים מהם ממוקמים בנקודות רגישות ביותר מבחינה ביטחונית – שבהם מתגוררים כ-7,000 ישראלים נוספים.²⁶ שמירה על אזרחים בלב שטח עוין היא משימה מורכבת שמצריכה השקעה גדולה של משאבים. ביישוב היהודי בחברון, לדוגמה, חיים בסך הכל כ-800 תושבים ועוד כ-250 תלמידי ישיבה. על-מנת להגן עליהם צה"ל מחזיק בעיר גדוד חי"ר שלם ושלוש פלוגות מג"ב אשר מונים יחד כ-650 אנשי ביטחון. כלומר, חייל על כל שני מתנחלים.

פרט לגדר ולהתנחלויות עצמן, צה"ל מספק הגנה לצירים שסביב היישובים ולאורך צירי התנועה המובילים אליהם. אורך הכבישים הסלולים בשטחי C, שרובם משרתים את ההתנחלויות, הוא 1,450 ק"מ. אליהם יש להוסיף את אורך הצירים שמקיפים כל התנחלות, שגם עליהם צה"ל מגן.

לסיכום, בהערכה שמרנית ביותר – שאינה כוללת את הצירים ההיקפיים של כל התנחלויות וכבישים בלתי-סלולים – קו ההפרדה בין ישראל לגדה ארוך פי חמישה לפחות מזה שהיה נדרש ללא התנחלויות.²⁷ מכאן יוצא שהצורך לשמור על אזרחים בלב אוכלוסייה פלסטינית מכביד באופן משמעותי על יכולתו של צה"ל להגן על אזרחי ישראל היושבים ממערב לקו הירוק.²⁸

לעיתים נשמעת הטענה כי ההתנחלויות מהוות קו הגנה טוב יותר מהקו הירוק או הגדר, אבל זו טענה מופרכת לחלוטין מהסיבה הפשוטה שלצה"ל יש השפעה מוגבלת ביותר על קו המגע שעליו הוא נדרש להגן – ואפילו ממשלת ישראל לא ממש שולטת בו. לעתים קרובות מי שקובעים היכן יוקמו נקודות יישוב חדשות הם המתנחלים עצמם, שמקימים באופן עצמאי עוד ועוד מאחזים בלתי-חוקיים, למרות התנגדות ממשלת ישראל ומערכת הביטחון. כלומר, ראשי יש"ע קובעים עבור הממשלה את מדיניות ההתיישבות בשטחים ואת קו ההגנה אליה היא מחוייבת, וצה"ל נאלץ למלא אחר התכתיבים הללו גם כשהם מנוגדים להיגיון הביטחוני הבסיסי ביותר.

קצין בכיר לשעבר שמכיר היטב את הגזרה, הדגים את התופעה באמצעות הסיפור הבא:

"זמביש לקח אותי לאיזה מקום, ארבע שעות נסיעה בג'יפ, ואמר לי 'זו הנקודה הכי חשובה ביהודה ושומרון'. שאלתי 'למה?', והוא ענה: 'כי בשביל שצה"ל יוכל להחזיק את הנקודה הזו, הוא יצטרך להחזיק גם את כל היתר'. כלומר, אם זמביש יחליט להתיישב שם, זה יחייב גם את צה"ל לשבת שם ולכן באזור כולו, וזה מה שמעניק בעיניו ביטחון לישראל. זה, כמובן, טיעון שאפשר לפרק בדקה".²⁹

26 אתר שלום עכשיו, "מספר המתנחלים לעומת מספר התושבים בישראל": <http://bit.ly/2mRKsTv>.

27 אורך גדר ההפרדה וצירי התנועה בגדה (כ-2,200 ק"מ) בהשוואה לאורך הקו הירוק (כ-320 ק"מ).

28 טיעונים דומים בנוגע להשלכות הביטחוניות של ההתנחלויות על מתווה הגדר ניתן למצוא במאמרו של תא"ל (במיל') שלמה ברום, "גדר הביטחון- פתרון או מכשלה", בו הוא מציין כי "השינויים הפוליטיים בתוואי הגדר הביאו לתוצאות הללו: התוואי של הגדר הפך להיות הרבה יותר ארוך ומפותל. הדבר מגדיל את עלויות הקמתה ואחזקתה, ויחייב להציב כוחות רבים יותר לאורכה ויהפוך אותה ליעילה פחות. הגדר פוגעת ותפגע פגיעה מהותית בשגרת החיים של מאות אלפי פלסטינים. לפיכך, נעשתה הגדר מוקד להתנגדות פלסטינית ומכשיר נוח לתעמולה פלסטינית אנטי ישראלית. בתודעת דעת הקהל בעולם שוררת הדעה שהגדר אינה גדר ביטחונית אלא גדר פוליטית, ומטרתה לקבוע עובדות שישיעו על עתיד השטחים ולגזול שטחים מהפלסטינים". מתוך: המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS), עדכון אסטרטגי, כרך 6, גיליון 4, עמ' 9, ינואר 2004: <http://bit.ly/2nCB6tq>.

29 שיחה עם חוקרי מולד, 2017.

2. מניעת ההשלמה של גדר ההפרדה

גדר ההפרדה אחראית במידה רבה לירידה החדה במספר הפיגועים בתוך שטחי ישראל בשנים האחרונות.³⁰ אלא שהגדר רחוקה מאוד מלפעול במלוא האפקטיביות שלה, מכיוון שכיום – 15 שנה אחרי שהחלו עבודות ההקמה – רק 60% מהתוואי המאושר שלה נבנה.³¹ הפרצות הגדולות בגדר מנוצלות באופן שוטף על-ידי גורמי טרור וכשיעה על-מנת לחדור לתוך שטחי ישראל וכדי להבריח אמצעי לחימה לתוך הגדה. הסיבה לקיומן של פרצות הענק היא אך ורק פוליטית, ונובעת מהנוכחות של אזרחי ישראל בשטחי הגדה.

ראשית, באזורים מסוימים תוואי הגדר נקבע בסתירה לשיקולי הביטחון המקצועיים במטרה לאפשר הרחבה עתידית של התנחלויות קיימות. למשל, באזור שבין טול כרם לקלקיליה שבו שוכנות ההתנחלויות סלעית וצופין. בכמה מקרים הממשלה נדרשה להחזיר את הגדר לתוואי המקורי – קרי, המקצועי והנקי משיקולים פוליטיים – בעלות של מאות מיליוני שקלים לאחר שהתברר כי הרחבת ההתנחלויות אינה חוקית.³²

15 שנה מאז תחילת הקמתה,

הושלמו 60% בלבד מגדר

ההפרדה. הרקע לכך פוליטי:

הנהגת המתנחלים מתנגדת

לסגירת הגדר כדי לא לנתק בין

ההתנחלויות לישראל

שנית, הגדר טרם הושלמה בשלושה מקטעים: פרצת גוש עציון, פרצת דרום הר חברון ופרצת מעלה אדומים. לפי ההערכות, אלפי פלסטינים נכנסים לישראל מדי שבוע דרך הפרצות הללו – ללא כל בידוק, כמובן – רובם כדי לעבוד, אבל גם על-מנת לבצע פיגועים.³³

במקרה של גוש עציון, הממשלה תכננה להקיף כמעט את כל הגוש בגדר. אבל בסופו של דבר, התוואי לא נבנה כלל, פרט למספר קטעים קצרים, לאחר שהנהגת המתנחלים

התנגדה בתוקף לבנייה: ראשי יש"ע חוששים כי סתימת הפרצות תבלום את הרחבת ההתנחלויות באזור ו"תנתק את גוש עציון מישראל".³⁴ במלים אחרות, הלחץ הפוליטי של הלובי המתנחלי פוגם כבר שנים באפקטיביות הביטחונית של הגדר. במקרה של דרום הר חברון, שתי הפרצות העיקריות נובעות מחוסר הרצון של הממשלה להכריע לגבי עתיד השטחים שבהם אמורה הגדר לעבור. הימצאות של שטח ממערב לגדר משמעה שסביר כי יסופח במסגרת הסכם עתידי. ממשלות ישראל בעשור האחרון חששו מתגובת הקהילה הבינלאומית במידה וישנו את תוואי הגדר באזורים אלה ומאידך גם מהנהגת המתנחלים במידה וישלימו את הגדר על-ידי התוואי המקצועי-ביטחוני שלה, ובכך, למעשה, יוותרו על

30 את הירידה במספר הפיגועים בשטח ישראל ניתן ליחס למספר גורמים. אולם, קיים קונצנזוס בקרב גורמי הביטחון בנוגע לתרומת הגדר למניעת חדירת מפגעים לשטח ישראל. ראו פולמן, עמ' 812-322. בנוסף, ראו דו"ח שירות הביטחון הכללי, "ניתוח מאפייני הפיגועים בעשור האחרון" בנוגע לירידת כמות הפיגועים בשטח ישראל מאז תחילת הקמת גדר ההפרדה: <http://bit.ly/iTKO8QB>. נתונים רלוונטיים נוספים ניתן למצוא במאמרו של טל אלוביץ', "גדר נגד טרור", מערכות, גיליון 458, 2014, עמ' 17-10. <http://bit.ly/2nOgGhu>.

31 מתוך אתר מפקדים למען ביטחון ישראל, "נספח גדר הביטחון והפרצות בגדר": <http://bit.ly/2nRrAo>.

32 עיתון "הארץ", "עלותה של חמדנות", יולי 2011: <http://bit.ly/2oBnMTK>.

33 Ynet, "מחדל הפרצות בגדר: הפיגוע יכול היה להימנע", אוקטובר 2015: <http://bit.ly/2nCzXln>.

34 חדשות וואלה, "נחישות פלסטינית, תוואי מורכב ופוליטיקה: הבעיות בדרך לגדר בעוטף י-ם", מארס 2016: <http://bit.ly/2nyagkk>.

שטחים.³⁵ בינתיים, המועצות האזוריות מהצד השני של הגדר משלמות מחיר כבד, ואיתן אזרחי ישראל שנכנעים ממחבלים החודרים לשטח הארץ דרך הפרצות.³⁶

3. פגיעה במוכנות צה"ל לשעת חירום

במציאות הישראלית, העיסוק של צה"ל במשימות ביטחון שוטף הוא בלתי-ינמנע. לצד זאת, חשוב להכיר בכך שמשימות אלה פוגעות במוכנות של הצבא להתמודד עם מצבי חירום. עד 2002 יחידות קרביות היו מחלקות את הזמן שווה בשווה בין אימונים לתעסוקה מבצעית, אבל מאז הופר האיזון, וכעת שלושת רבעי שנה מוקצים לפעילות מבצעית – שמחציתה מבוצעת בשטחים.³⁷

בכיר במשרד הביטחון: "יש הרבה מה לעשות כדי להיערך למלחמה מול חיזבאללה. הצרה היא שאנו מוגבלים ביכולת לשפר את הכשירות, מכיוון שחלק ניכר מהכוחות של צה"ל מושקע ביהודה ושומרון"

חיילים שמעבירים את רוב זמנם במשימות ביטחון שוטף – שהאופי שלהן שיטורי, לא צבאי – אינם מקדישים די זמן לאימונים לקראת תרחישי לחימה. בנוסף, הם נתונים במתח מזיק בין משימות השגרה השיטוריות, שתובעות ריסון ואיפוק מול אוכלוסייה אזרחית, להכשרה הצבאית הבסיסית המצריכה הפעלת כוח מאסיבית נגד אויב חמוש. בנוסף, במקרה של יחידות שריון ותותחנים, שמתפקדות בשטחים כיחידות חי"ר לכל דבר, אין כל קשר בין הייעוד המקורי של היחידות והתפקיד שלהן בשעת חירום לבין האופי של פעילותן בגדה המערבית. הניגוד החריף בין שגרת הביטחון השוטף של צה"ל לתפקוד הצבא בעת מלחמה בלט במיוחד במלחמת לבנון השנייה, אז נדרש הצבא להסתגל במהירות ללחימה בחיזבאללה לאחר שנים של משימות אבטחה בשטחים.³⁸

כל התנחלות שצה"ל נדרש להגן עליה כובלת כוחות נוספים למשימות אבטחה, שעה שהיו יכולים לעסוק בשיפור הכשירות המבצעית ובהכנה לשעת חירום. עמדה זו נשמעת לעתים תכופות גם בתוך מערכת הביטחון. ביוני 2016, לדוגמה, ציין בכיר במשרד הביטחון כי "יש עוד הרבה מה לעשות כדי להיערך למלחמה מול חיזבאללה. אבל הצרה היא שאנו מוגבלים ביכולתנו להתאמן ולשפר את הכשירות, מכיוון שחלק ניכר מסדר הכוחות של צה"ל מושקע ביהודה ושומרון".³⁹ כאמור, בין חצי לשני שלישים מהכוח הלוחם בכל זמן נתון.

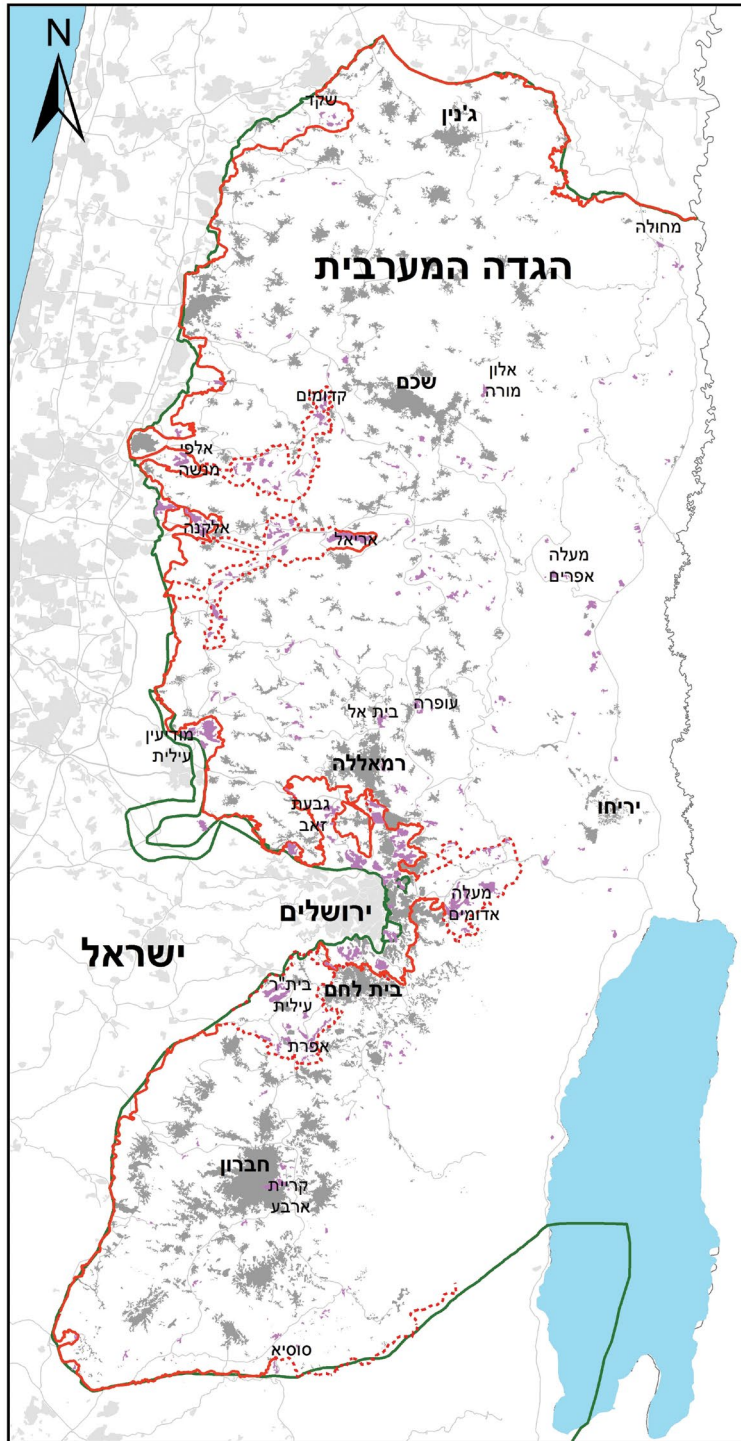
35 כבר לפני הקמת הגדר התנגדה הנהגת המתנחלים להקמתה. למשל בשנת 2002, מנכ"ל מועצת יש"ע דאז, עדי מינץ, פעל לטרפוד הקמת גדר ההפרדה וטען בראיון לעיתון "הארץ" (14.6.2002) כי: "הדרישה שלנו היא שלא יהיה מדובר בקו קבוע ובוודאי לא בגדר", והוסיף "גדר על הקו הירוק היא פרס לטרור והיא תבנה מדינה פלשתינית מעבר לקו": <http://bit.ly/2niEbe0>. יו"ר מועצת יש"ע באותה תקופה, בניצי ליברמן, איים כי "אם תוקם גדר ההפרדה נפרק את הקואליציה", ואריאל סנדר, חבר מועצת אלקנה, טען ביוני 2002 אף הוא כי "מדינה שבונה גדר בין ההתנחלויות לשטחי מרכז הארץ מוציאה עשרות אלפי אזרחים מהקונצנזוס": <http://bit.ly/2nOpMuS>.

36 ישנן דוגמאות רבות לחדירות מחבלים לשטח ישראל דרך הפרצות בגדר. בהן, לדוגמה, פיגועי דקירה בפתח-תקווה וקרית גת שאירעו ב-07.10.2015: <http://bit.ly/2nCzXln>, והפיגוע בשרונה מרקט בתל אביב שאירע ב-08.06.2016: <http://bit.ly/2obgitY>.

37 עפר שלח, האומץ לנצח, ידיעות ספרים, 2015, עמ' 150.

38 דו"ח הוועדה לבדיקת אירועי מלחמת לבנון השנייה, עמ' 552-550.

39 Ynet, "בכיר במשרד הביטחון: העימות הבא יהיה האחרון של חמאס בעזה", יוני 2016: <http://bit.ly/2ob4gkx>.

תוואי גדר ההפרדה

מקרא

- הקו הירוק —————
- מכשול הפרדה - בנוי —————
- מכשול הפרדה - לא בנוי - - - - -
- כביש —————
- יישובים יהודים ■■■■■
- יישובים פלסטינים ■■■■■

אורך מכשול בנוי: 462 ק"מ
 אורך מכשול לא בנוי: 242 ק"מ

אוכלוסייה	מספר יישובים	
140,867+220,000	24+12	בנוי
177,088	27	מתוכנן
95,317	75	מחוץ למתוכנן
413,272+220,000	126+12	סה"כ

© שאול אריאלי

4. הכבדה על משאבי מערכת הביטחון

כאמור, קיומן של התנחלויות בשטחים מגדיל באופן ניכר את הסד"כ שהיה מוצב בגדה המערבית כדי לשמור על אזרחי ישראל ללא ההתנחלויות. הצורך להפנות משאבים רבים כל-כך לשטחים, מחייב בין היתר את צה"ל להשתמש בקצינות וקציני מטה שקיבלו מהצבא הכשרה מקצועית יקרה – כמו קציני מודיעין, מחשוב או שלישות – להקדיש כל שנה שעות עבודה רבות לביצוע משימות הגנה על יישובים, שאינן מנצלות את הכשרתם הייחודית. בנוסף, כשעולה צורך להפנות כוחות סדירים מהגדה למשימות אחרות (כפי שקרה במהלך "צוק איתן", למשל),⁴⁰ צה"ל נאלץ לערוך גיוס מילואים נרחב ויקר שגורם נזק כבד למשק.

הגנה על יישובים אזרחיים, על המחירים השונים שהיא גובה, הינה משימה מרכזית של כל צבא. אלא שהמקרה של ההתנחלויות יוצא דופן: בכל סבבי המשא ומתן מול הפלסטינים, וגם ביניהם, הכירה ישראל בכך שחלק ניכר ההתנחלויות יפוננו במסגרת כל הסדר עתידי. מכאן שישראל מגנה כיום על יישובים שבמוצהר לא יהיו חלק ממנה בעתיד. גם אם קיימת מחלוקת בשאלה אילו יישובים יסופחו לישראל ואילו יפוננו, הקונצנזוס הציבורי רחב דיו כדי שיתנהל דיון ציבורי רציני אודות המחיר שהחברה הישראלית משלמת כדי להגן על יישובים שלעולם לא יהיו חלק מהמדינה. בעידן שבו צה"ל נדרש לצמצם את סדר הכוחות הלוחם שלו ולהתמודד עם איומים

רציניים בשאר גבולות הארץ, הגנה על יישובים שהמדינה עצמה מודה שאינה מתכוונת לכלול בשטחה היא בזבוז משאבים משווע, המסיט תקציבים וכוח אדם ממקומות אחרים שם הם נחוצים בהרבה.

בניגוד לסברה הרווחת, תופעת
"תג מחיר" לא צמחה באופן
ספונטני. להפך: היא נהגתה,
ובשנים הראשונות אף נוהלה,
מלב הממסד המתנחלי

5. חבלה מכוונת בפעילות צה"ל

כפי שראינו, הגנה על אזרחים בלב שטח אויב היא משימה מורכבת שמצריכה הקצאת משאבים רבים. אלא שבשנים האחרונות צה"ל ומג"ב נאלצים להקדיש משאבים נוספים, כמו גם זמן ואנרגיות, להתמודדות עם קבוצות מתנחלים אלימות שמנסות לשבש את פעילותם.

תופעת "תג מחיר" הינה מעשי טרור המכוונים נגד כוחות הביטחון הישראליים ותושבים פלסטינים.⁴¹ מטרתה להרתיע את הדרג המדיני מפינוי התנחלויות ומאחזים בלתי-חוקיים באמצעות הפרות סדר ופעולות נקם הן בצה"ל והן בפלסטינים. אזרחי ישראל כבר התרגלו לתמונות האלימות המגיעות מדי כמה שבועות מגבעות השומרון, ולכן חשוב להזכיר כי אף קבוצה אחרת בציבור היהודי בישראל אינה מפגינה יחס אלים כזה כלפי צה"ל, גם כשישראלים רבים לא מסכימים תמיד עם המדיניות שהוא נדרש לבצע.

40 ישראל היום, "קיבלתי טלפון - ויצאתי מהבית בתוך 5 דקות", יולי 2014: <http://bit.ly/2n0wz01>, וגם: מאקו, "בדרך לפעולה קרקעית? הקבינט אישר גיוס של 40 אלף חיילי מילואים", <http://bit.ly/2n0uXeo>.

41 שר הביטחון לשעבר, רב-אלוף (במיל') בוגי יעלון טען לא פעם כי פעולות תג מחיר הינן טרור. לדוגמה: Israel Defense, "יעלון: פעולות 'תג מחיר' הן טרור לכל דבר", ינואר 2014: <http://bit.ly/2nyhpRN>.

בניגוד לסברה הרווחת, תופעת "תג מחיר" לא צמחה ספונטנית בקרב חברות בלתי-מושמעות של בני-נוער. להפך: היא נהגתה, ובשנים הראשונות אף נוהלה, מלב-לבו של הממסד המתנחלי – הרשויות המקומיות בשטחים. האסטרטגיה שבבסיס "תג מחיר" נוסחה על-ידי ועדי המתיישבים בשומרון ובבנימין לפני כעשור. מדובר בשתי עמותות פרטיות שהוקמו ביוזמה ובמימון של המועצות האזוריות שומרון ובנימין על-מנת לבצע פעולות שלמועצות – גופים ציבוריים הממומנים בידי המדינה – אסור לעשות. בפועל, ועדי המתיישבים נשענים על כספי משלם המסים ומתפקדים כשלוחות לכל דבר של השלטון המקומי.⁴²

פרסומים רשמיים של ועד מתיישבי השומרון מבהירים את הרציונל שמאחורי התופעה. "הגיע הזמן לשנות את צורת המאבק", הכריז עלון של ועד מתיישבי השומרון לפני כעשור, "ליצור מאבק רב-גזרות וחוסר שליטה של השלטון".⁴³ המטרה שלהם, הצהיר אחד מראשי הוועד, היא "להוריד את השלטון על הברכיים".⁴⁴ ב-2008 הציג הוועד בפני הפעילים כמה דרכי-פעולה אפשריות להתשה ולהפרעת פעילותם של כוחות הביטחון: "במקום לרכז את המאבק לנקודת המאחז בלבד, יש לפזר אותו על פני נקודות רבות ככל הניתן [...] חסימה של צמתים, בניית מאחזים וטיולים של בני-נוער במקומות לא שגרתיים בוצמנית, תגרום לעומס אדיר על כוחות ההרס (צה"ל), ובטווח הרחוק להבנה שפעולות כאלו בלתי-אפשריות".⁴⁵ בנוסף, הוועד יזם ועודד הפרות סדר, התפרעויות והקמת מאחזים בלתי-חוקיים. ראשי העמותה אף שיבחו פגיעה ברכוש פלסטיני ועודדו תקיפה של פלסטינים חפים מפשע.

הרוח שנשבה מההנהגה הגיעה במהרה לשטח. כיום חיילים ושוטרים נפצעים ונזק נגרם לכלי-רכב ולציוד צבאי יקר כמעט בכל פינוי של מאחז. חברות "תג מחיר" יזמו בשנים האחרונות פעולות אלימות מסוגים שונים: שיסוי כלבים בחיילים, ניקוב צמיגים, השחתת כלי-רכב מבצעיים, פריצה לבסיסים צבאיים, יידוי אבנים בשוטרים וחיילים ואפילו הדלפה של מידע מודיעיני מתוך יחידות צה"ל כדי לשבש את פעילות הצבא.

הגם שאלימות ישירה נגד כוחות צה"ל אינה תופעה יומיומית, הלך הרוח שרואה בכוחות הביטחון אויב מכריח את צה"ל להקדיש תשומת-לב ומשאבים להתמודדות עם האוכלוסייה שעליה הם מגנים. לתקריות אלימות אלה יש להוסיף, כמובן, את פעולות הטרור היהודי כלפי פלסטינים – מהשחתת רכוש ומטעים, דרך ירי ויידוי אבנים וכלה בשריפת בית על כל יושביו. כתוצאה משגרת האלימות בשטחים צה"ל נאלץ להקדיש משאבים לא רק כדי להגן על המתנחלים מפני מפגעים פלסטיניים, אלא גם כדי להגן על הפלסטינים מפני מפגעים יהודים.

42 להרחבה ראו תחקירה של מנכ"לית מולד ליאת שלזינגר, "בכל מחיר - כך מימנו כספי ציבור פעולות תג מחיר", יולי 2015: <http://bit.ly/2fsR5ot>

43 מודעה מטעם ועד מתיישבי השומרון, "ערבות הדדית כמפתח לניצחון", יוני 2008: <http://tinyurl.com/nqal545>

44 דבריו של איציק שדמי יו"ר ועד מתיישבי בנימין. להרחבה ראו סיכום נתונים של שישים ואחת: <http://sixtyone.co.il/price-tag>

45 מודעה מטעם ועד מתיישבי השומרון, "ערבות הדדית כמפתח לניצחון", יוני 2008: <http://tinyurl.com/nqal545>

6. התנגשות בין האינטרסים של המתנחלים לעמדה המקצועית של הדרג הביטחוני

לעתים קרובות האינטרסים הפוליטיים של ציבור המתנחלים מתנגשים עם השיקולים המקצועיים של מערכת הביטחון. תביעות המתנחלים מגובות בלובי פוליטי חזק, וכך מוצאת את עצמה מערכת הביטחון כשהיא נאלצת להתגונן בפני דרג פוליטי כדי שהכרעותיה המקצועיות יתקבלו. מובן שחובתו של הדרג הצבאי למלא את הנחיות הדרג המדיני, אבל חשוב להבין כי פעמים רבות הממשלה מקבלת החלטות שאינן משרתות את ביטחון ישראל, ומבוססות על השיקולים הזרים של קבוצת לחץ חזקה ומאורגנת.

דוגמה בולטת היא הקמת המאחזים הבלתי־חוקיים שנעשית על דעת הנהגת המתנחלים וללא קבלת אישור לא מהממשלה ולא מצה"ל. אחרי הקמת המאחז הצבא מחויב להציב במקום חיילים כדי לשמור על האזרחים הישראלים שמתגוררים בו. זאת אפילו כשמדובר בנקודות התיישבות רגישות מבחינה ביטחונית, שכופות על הצבא הסטת כוחות ומשאבים ופוגעות ביכולתו למלא את המשימות שמוטלות עליו.

דוגמאות נוספות מהתקופה האחרונה הן דרישת המתנחלים למנוע שימוש של פלסטינים בתחבורה ציבורית ישראלית בשטחים; תביעתם להטיל ענישה קולקטיבית על האוכלוסייה הפלסטינית במהלך גל הפיגועים שהחל באוקטובר 2015; והאיום של ראשי "הבית היהודי" במשבר פוליטי אם צה"ל יעביר אחריות רבה יותר לידי מנגנוני הביטחון הפלסטינים.

לעתים קרובות, מתערבים מנהיגי המתנחלים בתהליכים צבאיים פנימיים. כך, לדוגמה, הם מפעילים לחצים על מנת למנוע קידום של קצינים שאינם "מסורים דיים לציבור המתנחלים" ודורשים שצה"ל לא ימנה לתפקידי פיקוד בשטחים קיצנים שאינם נתפסים כ"נאמנים מספיק".⁴⁶ פעמים אחרות המעורבות שלהם באה לידי ביטוי בדרישה להשתתף בהערכות מצב פיקודיות ואף בהצגת דרישות והעדפות לגבי הגדודים המוצבים בגזרה. כך, לדוגמה, קצין בכיר ששירת שנים ארוכות בגזרה, מעיד כי הנהגת היישוב היהודי בחברון נהגה להפעיל לחצים כבדים כדי למנוע הצבה של גדודי נח"ל במקום, מאחר שאינם ידידותיים מספיק כלפי המתנחלים.⁴⁷

7. פגיעה בביטחון הלאומי במובנו הרחב

ההגדרה המקובלת כיום למושג ביטחון לאומי כוללת מרכיבים רבים שאינם צבאיים, ובהם מעמד בינלאומי, שלטון החוק ולכידות חברתית. מפעל ההתנחלויות פוגע משמעותית בכל אחד מהמשתנים הללו.

ראשית, ההתנחלויות הן הסיבה העיקרית להידרדרות הקשה במעמד של ישראל בעולם וביכולתה לממש את יעדיה בזירה הבינלאומית. בעשורים האחרונים התגבש קונצנזוס עולמי מוחלט, התומך בישראל תמיכה מלאה אך שולל על סף את הלגיטימיות של שליטתה הצבאית בשטחים. מימיה

46 חדשות וואלה, "מינוי אלון למפקד פיקוד המרכז - הכרזת מלחמה", דצמבר 2011: <http://bit.ly/2n0n2gK>.
47 שיחה עם חוקרי מולד, אוקטובר 2013.

הראשונים של ישראל, היה ברור להנהגת המדינה כי הישרדותה הביטחונית והכלכלית תלויה במשענת בינלאומית איתנה שתפצה על התנאים הגיאוגרפיים הקשים.⁴⁸

הנהגת המתנחלים מציעה לאזרחי ישראל, במוצהר ובגלוי, לפורר את הקשרים עם בעלות בריתנו האסטרטגיות לטובת יהודה ושומרון. זוהי סטייה חדה מתפיסת הביטחון המסורתית שסייעה למדינה להגיע להישגים הצבאיים שהבטיחו את קיומה. יתרה מכך, זו תפיסה שטחית מאוד של ביטחון, אפילו במובנו הצבאי הטהור, שהרי עוצמתה הצבאית של ישראל נסמכת, בין היתר, על מערכת הבריתות שלה – גם מבחינת רכישת יכולות צבאיות וגם מבחינת הלגיטימיות של הפעלתן בעת הצורך. כפי שהדגיש באוזנינו קצין בכיר לשעבר שעמו שוחחנו במסגרת הכנת המסמך, המעמד הבינלאומי של ישראל והסכמי השלום עם מצרים וירדן מעניקים לצה"ל עומק אסטרטגי משמעותי פי כמה מהעומק הקרקעי של הגדה המערבית.

שנית, ההתיישבות האזרחית בשטחים מכרסמת באופן שיטתי בשלטון החוק. מראשיתו התבסס מפעל ההתנחלויות על זלזול בספר החוקים של מדינת ישראל – מליל הסדר

במלון פארק בחברון, דרך העלייה לסבסטיה וכלה בפרויקט המאחזים הבלתי־חוקיים. זיוף מסמכים, הטעיית רשויות, הפרת חוק בוטה וגאה – ההשתלטות המאסיבית על קרקעות מעבר לקו הירוק לא הייתה אפשרית ללא שיטות הפעולה הללו, וכמוה גם מנגנון הצללים שמזרים להתנחלויות כספי ציבור הרחק מעין הציבור.⁴⁹ נוסף על כך, הלחץ שמפעילות קבוצות מתנחלים על חיילי צה"ל בשטחים מביא להשרשה של נורמות מבצעיות שעומדות בסתירה לפקודות ולרוח צה"ל. לבסוף, ההתנחלויות מגבירות את החיכוך היומיומי עם האוכלוסייה הפלסטינית, משמשות תחמושת למעוניינים לעורר התנגדות פלסטינית אלימה, ומקשות על השגת הסכם מדיני – שהוגדר על ידי כל ממשלות ישראל, משני צדי המפה הפוליטית וכולל אלה של בנימין נתניהו – כרכיב חיוני בביטחון של ישראל.

הנהגת המתנחלים מציעה

לישראלים לפורר את הקשר

עם בעלות בריתנו האסטרטגיות

לטובת ההתנחלויות. זוהי סטייה

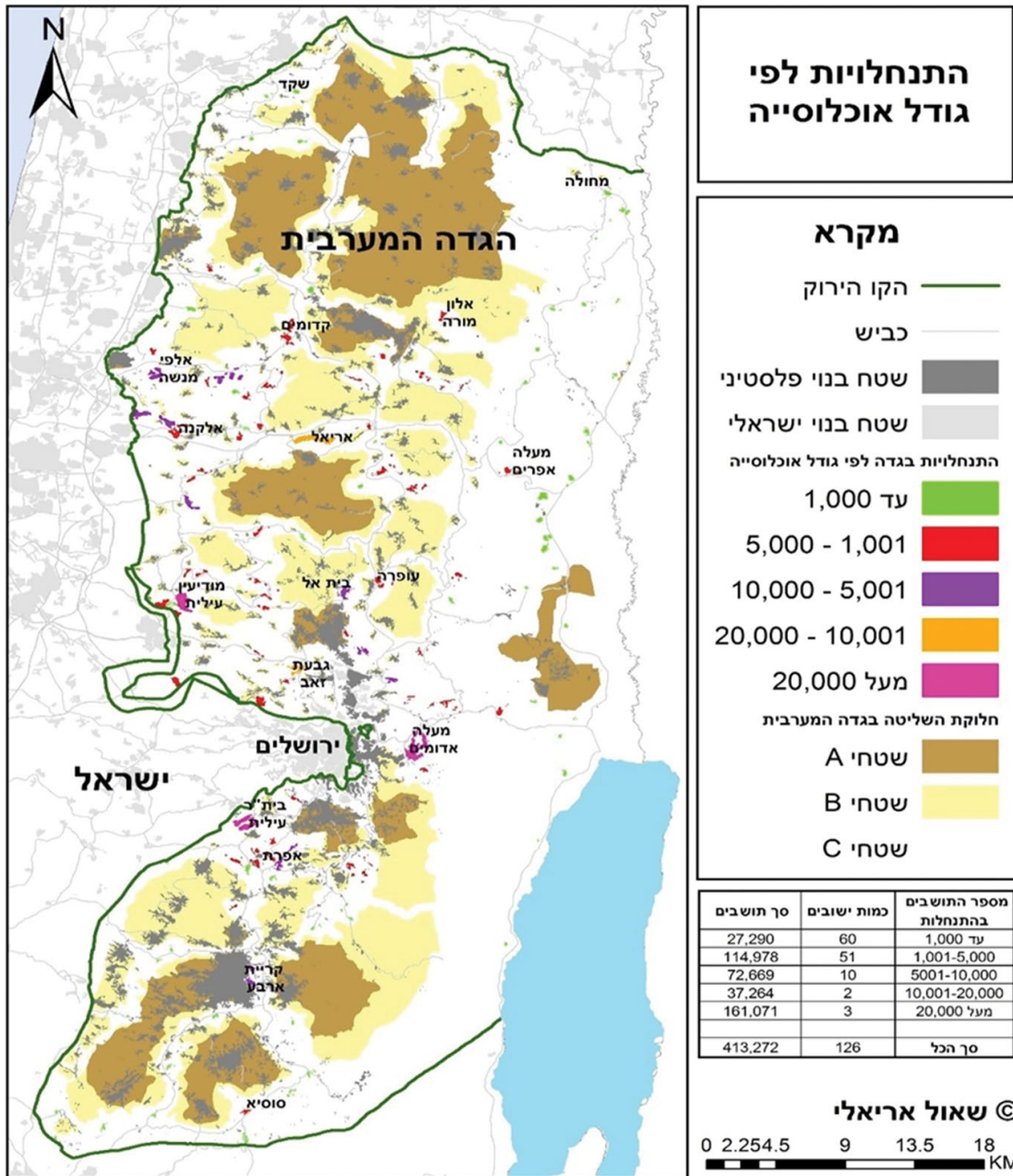
מתפיסת הביטחון שהובילה

את המדינה להישגים הצבאיים

שהבטיחו את קיומה

48 להרחבה ראו מחקר מכון מולד, "מעמד ישראל בעולם וסוגיית הבידוד: ברית במשבר", דצמבר 2013: <http://bit.ly/13kq669>.

49 להרחבה ראו תחקיר מכון מולד, "הקופה הסודית של הימין המתנחלי", ספטמבר 2014: <http://bit.ly/1Aex9HB>.

פרק 3:

ביטחון ללא התנחלויות

הניתוח שהוצג בפרקים הקודמים פירט מדוע פרויקט ההתנחלויות גובה מחיר ביטחוני כבד מישראל. מכאן עולות שתי מסקנות. הראשונה, צריך לבצע הבחנה חד-משמעית בין הנוכחות הצבאית לנוכחות האזרחית של ישראל בשטחים: בעוד שהראשונה מספקת ביטחון לישראל, השנייה פוגעת בו. הנהגת המתנחלים מבקשת כבר שנים לטשטש את ההבדלים ביניהן על-מנת להאציל מהיתרונות הביטחוניים של פעילות צה"ל בשטחים על החסרונות הביטחוניים של ההתנחלויות. לגיטימי לטעון בעד מפעל ההתנחלויות על רקע דתי או אידאולוגי, אבל השימוש בטיעון הביטחוני שכורך יחד חיילים ואנשי ביטחון עם אזרחים הוא לא יותר ממניפולציה רטורית.

המסקנה השנייה היא שכל עוד אין הסכם עם הפלסטינים, האינטרס הביטחוני של ישראל הוא נסיגה אזרחית מאותן התנחלויות שלעולם לא יהיו חלק מישראל והמשך האחיזה הצבאית בשטח. מבחינה ביטחונית, מצב זה משתלם לישראל ללא כל תלות בהסדר עתידי, הגם שצעד כזה יכול להכשיר את הקרקע לקראת הסכם. כך או כך, שאלת ההסדר – האם ניתן להגיע להסדר עם הפלסטינים? ואם כן, לאיזה הסדר כדאי להגיע? – היא שאלה נפרדת משאלת ההתנחלויות. גם מי שסבור כי לעולם לא נגיע להסדר מדיני, אמור לתמוך בהפרדה בין הנוכחות הצבאית לנוכחות האזרחית בשטחים – אם ביטחון המדינה בראש מעייניו.

כל עוד אין הסכם מדיני,

האינטרס הביטחוני של ישראל

הוא נסיגה אזרחית מהתנחלויות

שלעולם לא יהיו חלק מישראל

תוך המשך אחיזה הצבאית

בשטח

בעמודים הבאים נציג תרחיש של היערכות אזרחית מחודשת בגדה המערבית ללא הסכם עם הפלסטינים, שמשמרת את האחיזה הצבאית של ישראל בשטח. נדגיש כי לא מדובר בתוכנית מפורטת אלא בקווי מתאר לתרחיש אפשרי. להשקפתנו, הסכם מדיני עדיף על תרחיש זה מכל בחינה, כולל זו הביטחונית. הסדר כזה יכלול הסכמות על נסיגה צבאית ואזרחית, על אף שאלה לא חייבות להתבצע בעת ובעונה אחת. עם זאת, תרחיש היערכות-מחדש אינו דמיוני, נדון כבר היום על-ידי גורמים פוליטיים, עדיף ביטחונית על המצב הנוכחי, וחשוב מכל לענייננו: ממחיש את עקרון ההפרדה בין נוכחות צבאית לאזרחית.

1. תרחיש: נסיגה אזרחית והמשך אחיזה צבאית בשטח

ללא נוכחות של אזרחים ישראלים ממזרח לגדר ההפרדה, מערכת הביטחון תידרש לפעול בשני טווח זמן: בטווח הקצר, שבו קשת האיומים עמה תתמודד ישראל לא צפויה להשתנות משמעותית (בניכוי האיום על המתנחלים); ובטווח הארוך, שבו האינטרס הביטחוני הישראלי הוא קיומה של מדינה פלסטינית יציבה ובלתי-עוינת מצדו השני של הגבול, שעמה מתקיימים קשרים כלכליים, ובעיקר ביטחוניים, בריאים. אנו נתמקד במענה הביטחוני בטווח הקצר, ולא בכלל סידורי הביטחון בהסדר הקבע שאינם מעניינו של המסמך.

בעמודים הבאים נציג תרחיש שמטרתו הגנה על ביטחונם של אזרחי ישראל מפני האתגרים הביטחוניים הנוגעים לגדה המערבית, תוך יצירת התנאים הדרושים על-מנת לאפשר הקמת מדינה פלסטינית ריבונית, יציבה ובלתי-עוינת במעלה הדרך.

התפיסה המוצגת כאן מבטאת הפקת לקחים הן מכישלון מדיניות ניהול הסכסוך של נתניהו והן מכישלון שיטת הסדרי הביניים של הסכמי אוסלו. מצד אחד, היא כוללת שינוי במרכיב המזיק ביותר לישראל במדיניות בגדה כיום, ההתנחלויות. מצד שני, היא נמנעת מלקרוא להסדר ביניים נוסף, שספק רב אם יקבל את הסכמת הפלסטינים ושיפתח צוהר להסטת המסלול ההסדרי בתאונות שונות על הפרה וקצב יישום. מכיוון שמדובר בפעולה שקודמת להסדר סופי ואינה תלויה בו, האינטרס הישראלי בלבד הוא שינחה את פעולות מערכת הביטחון. עם זאת, כדי ליישם מדיניות שמבוססת על התפיסה הזו, יש לפעול בתיאום – גם אם לא במסגרת הסכם מפורש – עם הפלסטינים ולא באופן חד-צדדי, ולשמר את שיתוף הפעולה הביטחוני הקיים בין הצדדים לאחר הפריסה מחדש.

• אפיקי פעולה: שליטה מלאה בשטח או התכנסות למעטפת

יש שתי דרכים להגן על ביטחון ישראל בתקופת המעבר בין פינוי ההתיישבות האזרחית בשטחים ועד שייקבעו סידורי ביטחון המוסכמים על ישראל והפלסטינים: הראשונה היא המשך הפעילות הביטחונית במתאר הנוכחי, אך ללא נטל ההגנה על ההתנחלויות; והשנייה היא מעבר לשליטה בגבולות הגדה בלבד, בתוספת שימוש באש או בפשיטות אל השטח הפלסטיני בשעת הצורך. ההבדל היסודי בין שתי החלופות הוא שבראשונה ישראל משמרת את אחריותה הביטחונית על כלל שטחי הגדה ומנגנוני הביטחון הפלסטינים פועלים רק היכן ובאופן שישראל מתירה להם, בעוד שבחלופה השנייה הכוחות הפלסטינים חופשיים לפעול וישראל מחליטה להתערב לפי ראות עיניה. להשקפתנו, המתווה הראשון עדיף, כך שניתן יהיה להתקדם לקראת המתווה השני של שליטה מהמעטפת בהתאם להתפתחות היכולת הפלסטינית לשלוט בשטח באופן אפקטיבי.

- חלופה א': המשך השליטה הצבאית המלאה בגדה

לכאורה, בהיעדר התנחלויות אין טעם להציב בשטח כוחות משמעותיים שנוכחותם מעוררת טינה בקרב הפלסטינים, מסכנת את חיי החיילים ומעודדת את הטענות בעולם נגד הכיבוש הישראלי. בפועל, פינוי ההתנחלויות אמנם יאפשר לצמצם את סדר הכוחות המוצב בגדה המערבית, אבל כל עוד אין ריבון פלסטיני יציב בגדה, קיימת חשיבות ביטחונית לנוכחות ישראלית משמעותית בשטח. הפעילות לסיכול טרור יעילה ופשוטה יותר כשחיילי צה"ל פועלים בשטח באופן רציף ואינם נדרשים למבצעים נקודתיים או לפשיטות מורכבות על שטח פלסטיני.⁵⁰ שימור הסמכות הביטחונית בידי צה"ל והעברתה ההדרגתית לידי הפלסטינים תמנע היווצרות ואקום – מצב שבו צה"ל כבר אינו פועל בהיקף נרחב בשטח, אבל מנגנוני אכיפת החוק הפלסטינים אינם כשירים עדיין להתמודד עם הטרור נגד ישראל או עם האיזמים מבית.

50 דילמה מסוג זה ניצבה בפני צה"ל והדרג המדיני כאשר נדרשו להכריע מתי לפעול בשטחי A בתחילת האינתיפאדה השנייה, עד שצה"ל חזר לשלוט במרכזי הערים הפלסטיניות במבצע "חומת מגן" (2002).

פינוי ההתנחלויות יאפשר לצמצם את היקף הכוחות בשטחים, אבל כל עוד אין ריבון פלסטיני יציב, יש חשיבות ביטחונית לנוכחות ישראלית בגדה המערבית

ניתן להקשות ולטעון כי במציאות כזו ישראל לא תוכל לטעון שסיימה את הכיבוש. אולם יש להכיר בכך שגם הסגת כל כוחות צה"ל מהגדה שלא במסגרת הסדר וללא הקמת מדינה פלסטינית – בכפרט אם ישראל לא תיסוג לגבולות 1967 ממשי – לא תביא להכרה בינלאומית בסיום הכיבוש. מנקודת המבט של הקהילה הבינלאומית, כל עוד אין ריבונות פלסטינית מלאה בשטחים וכל עוד ישראל פועלת בשטח כרצונה – הכיבוש נמשך.⁵¹ בה בעת, אחד הלקחים החשובים מההתנתקות הוא שנסיגה ישראלית תיתפס כמהלך בינלאומי חיובי שמקנה לה נקודות זכות, גם אם לא יוביל מיידית להסדר, ובלבד שיתואם עם הפלסטינים כפי שמוצע כאן, ולא ייעשה כמהלך חד-צדדי ולעומתי.

גם בתרחיש של שליטה מוחלטת בשטח, הצמצום הדרמטי בהיקף משימות האבטחה יאפשר לצה"ל להיערך מחדש על בסיס סדר כוחות מצומצם יותר. להערכת מפקדים בכירים בגזרה, ניתן יהיה להפעיל באזור ארבע חטיבות מרחביות בלבד, במקום השבע הפועלות כיום.⁵² חטיבות אלה יהיו אחראיות על מרחב הגדר ואזור הגבול בבקעת הירדן, יפעלו נגד גורמי טרור על בסיס מידע מודיעיני וישמרו על השקט באזורי B ו-C עד שאלה יועברו לאחריות כוחות הביטחון הפלסטיניים. כוחות צה"ל ימוקמו בבסיסים סמוכים לערים הפלסטיניות, מה שיקל על יציאה לפעולות צבאיות בעת הצורך.

- חלופה ב': מעבר מהיר לשליטה צבאית במעטפת

בתרחיש זה צמצום האחיזה הצבאית של ישראל בגדה יתבצע באמצעות מעבר מהיר לשליטה במעטפת בלבד, עם נוכחות מוגברת לאורך בקעת הירדן וקו התפר המערבי. בדומה לתרחיש הראשון, ובניגוד לנסיגה הצבאית מרצועת עזה, אין כאן יומרה לסיים באחת את האחריות הביטחונית הישראלית בגזרה, וצה"ל יוסיף לפעול בשטח במידת הצורך. בפועל, המהלך יתבטא בהסגת רוב הכוח הצבאי לפריסה רחבה סביב הגבול. איסוף מודיעין, פשיטות מינימליות וסיכול טרור מהאוויר ישלימו את השמירה על הגבול; מבצעים של יחידות מובחרות ופשיטות של כוחות גדולים יותר לשטח הפלסטיני יסכלו התפתחות איומי טרור בעומק השטח.

יתרון בולט של השליטה מהמעטפת שהיא אינה חושפת את חיילי צה"ל לסכנה בתנועה על הצירים בגדה או לחיכוך עם האוכלוסייה הפלסטינית. עם זאת, נסיגה מיידית מהנוכחות המאסיבית של צה"ל בשטחים טומנת בחובה מספר חסרונות. ראשית, ספק אם הרשות הפלסטינית תוכל להרחיב מיידית את שליטתה לכל שטח הגדה באופן אפקטיבי. שנית, מרגע שיסומן גבול גזרה שצה"ל לא פועל מעבר לו בשגרה, יהיה קשה יותר לקבל החלטה לחצות אותו, ועוצמת האיום שתצדיק חצייה של קו הגבול תעלה; בין היתר, משום שכאשר כוחות הביטחון לא יהיו בשטח, היכרותם איתו ושליטתם בו יפחתו. שלישית, במצב של היערכות סביב המעטפת יגבר הפיתוי להפעיל אש מרחוק, במקום לעצור חשודים

51 זו הייתה התגובה הבינלאומית לנסיגה מעזה. הקהילה הבינלאומית בירכה על המהלך, שיבחה את ישראל ותגמלה אותה בדרכים שונות, אבל לכל אורך הדרך לא היה ספק שלא תכיר בסיום הכיבוש בנסיבות אלו (בשונה מהנסיגה הישראלית מלבנון בשנת 2000).

52 פריסה אפשרית אחת היא של חטיבה שחולשת על דרום הר חברון עד גוש עציון; חטיבה שחולשת על אזור ירושלים וראמאללה; חטיבה שחולשת על הערים הפלסטיניות בצפון הגדה וחטיבה שאחראית על בקעת הירדן ויריחו. מטבע הדברים, תכנון הפריסה בפועל ידרוש עבודת מטה מקיפה שלא ניתן למצוא במסמך זה.

תוך סיכון חיילי צה"ל על-ידי כניסה לשטח עוין. כתוצאה מכך, מספר ההרוגים הפלסטינים צפוי לעלות, ואיתו גם המוטיבציה לאליומות.

נוכח חסרונות אלה, נראה כי לפחות בשלב הראשון יש להשאיר נוכחות צה"לית משמעותית בגדה. לאורך זמן, וככל שיתברר שאין צורך בשליטה צבאית ישראלית בעומק השטח בשגרה, ניתן יהיה לצמצם את נוכחות כוחות הביטחון למרחב הגבול, כהכנה לקראת העברת אחריות מלאה לפלסטינים במסגרת הסדר קבע עתידי. מאחר שצמצום הנוכחות הצבאית איננו תלוי בהשגת הסדר מדיני רחב, אפשר יהיה לתזמן את התהליך בהתאם לצורכי הביטחון של ישראל, ובכפוף להערכת מצב נפרדת לכל גזרה.⁵³

2. מימוש הנסיגה האזרחית

• היקף הנסיגה ומהלכה

לאורך השנים הוצגו תוכניות רבות לסימון גבולות ותיאום חילופי שטחים בין מדינת ישראל למדינה הפלסטינית העתידית: חלקן יסודיות ורציניות, כמו אלה של יוזמת ז'נבה והדיונים בנושא לקראת סופו של תהליך אנאפוליס, וחלקן יותר בגדר משאלת לב מאשר דיון משמעותי, כמו ההצעה לסיפוח מלא של שטחי C לישראל. כך או כך, הרוב המוחלט של העוסקים בנושא מקבלים את ההנחה שבין ישראל לפלסטינים יהיו חילופי שטחים, ויש מספר אזורים שמוסכם על כל הגורמים המעורבים – ובכללם הפלסטינים – כי ייכללו בהם: חלקים מגוש עציון, חלקים שונים מעוטף ירושלים והתנחלויות הסמוכות לקו הירוק ממזרח לגוש דן. אזורים אלה, שבהם חיים כ-80% מהמתנחלים, יישארו בידי ישראל בכל תרחיש.

את הנסיגה מאותן התנחלויות שלא יישארו בידי ישראל בשום תרחיש – שבהן חיים 20% בלבד מהמתנחלים – יש לבצע באופן מדורג, כדי לאפשר לצה"ל לקבל אחריות על היישובים המפונים. יש להתחיל את הנסיגה במוקדים שבהם פינוי התנחלויות בודדות יפנה עבור הפלסטינים שטח נרחב יחסית, כפי שנעשה בנסיגה מצפון השומרון ב-2005, אז נסיגה מארבע התנחלויות קטנות סללה את הדרך להחייאה כלכלית של צפון השומרון כולו ולירידה במפלס הטרור שם.⁵⁴ בשלב הבא יש להעביר לשליטת צה"ל אזורי התנחלות צפופים יותר.

53 יש הטוענים כי הציבור בישראל לא ישלים עם החזקת כוחות צבא בשטח שבו אין אזרחים, ולכן פתרון זה איננו ישים – אך כמעט 20 שנה של נוכחות ישראלית בלבנון הוכיחו את ההפך. הציבור תמך לבסוף בנסיגה, לא משום שלא היו אזרחים בשטח, אלא מכיוון שמספר האבודות שגבה חיזבאללה מצה"ל הפך לכזה שהישראלים לא היו מוכנים לסבול עבור אזור שלא נתפס כחלק אינטגרלי ממדינת ישראל הריבונית. ראו בנספח את הדיון בהבדלים בין דרום לבנון לגדה המערבית, המבהיר מדוע אין לצפות בטווח הקרוב לאיום דרום לבנוני או עזתי מכיוון הגדה.

54 nrg, "מודל ג'נין: קן הטרור הפך לעיר משגשגת", יולי 2010: <http://bit.ly/2mRMUZZ>.

• מגבלות ההפרדה

היפרדות מלאה וחד־צדדית של ישראל מהגדה המערבית אינה אפשרית או רצויה כיום. ללא שינוי דרמטי במערכת היחסים וההסכמים בינינו לבין הפלסטינים, הפרדה מוחלטת איננה ריאלי, וזאת מהטעמים הבאים:

היעדר מוכנות מצד הרשות הפלסטינית לקבלת אחריות ביטחונית מלאה. כל עוד הרשות אינה ערוכה להעברת האחריות המלאה לידיה, השליטה הביטחונית בגדה תישאר בידי ישראל, גם אם מידת התערבותה בפועל תוכל להצטמצם.

כניסה ויציאה מהגדה. בגדה המערבית אין נמל תעופה והפלסטינים אינם שולטים במעברי הגבול עם ירדן. לכן ייאלצו, לפחות בשלב הראשון, לעבור דרך ישראל או דרך מעברים הנשלטים על־ידי ישראל בגבול עם ירדן כדי להיכנס ולצאת משטחי הגדה.

סוגיית מזרח ירושלים. כל עוד הרשות הפלסטינית אינה שולטת בשכונות מזרח ירושלים הממוקמות מצדה הישראלי של גדר ההפרדה, וכל עוד תושבי שכונות מזרח ירושלים כולה אינם אזרחי המדינה הפלסטינית, הפרדה מלאה בין ישראל לפלסטינים בעיר תהיה בלתי־אפשרית.

השלכות כלכליות. בשעה ששלושת הסעיפים הראשונים עשויים להשתנות במסגרת הסדר קבע, הזיקה הכלכלית הקושרת את ישראל לפלסטינים הדוקה מכדי שתוכל להיעלם בן רגע בלי לזעזע עמוקות את מבנה המשק הפלסטיני.

התמ"ג לנפש בישראל עומד על

36,560 דולר לעומת 3,661.7

דולר בלבד בגדה המערבית.

לישראל יש אינטרס ביטחוני

מובהק שהפער הזה יצטמצם

על־פי הסכם פריז, הנספח הכלכלי של הסכם אוסלו, ישראל והרשות הפלסטינית פועלות תחת מעטפת מכס אחת, ישראל גובה מכסים ומיסים עבור הפלסטינים, המטבע בשטחים הוא השקל, ורשת ענפה של קשרים מחברת בין שתי המערכות הכלכליות.⁵⁵ מעבר למבנה המוסדי, הכלכלה הפלסטינית

תלויה לחלוטין בישראל: כ־60 אלף פלסטינים החזיקו בהיתרי עבודה בישראל בתחילת 2016 כ־30 אלף פלסטינים נוספים עבדו בישראל ללא היתר; וכ־27 אלף הועסקו באזורי תעשייה בבעלות ישראלית בשטחים. במערכת הביטחון ובממשלה אף הביעו תמיכה בהגדלת מספר ההיתרים לכ־100 אלף.⁵⁶ יתרה מכך, הייצוא לישראל מהווה את רובו המכריע של הייצוא הפלסטיני,⁵⁷ וגם לאחר הקמפיין להחרמת מוצרים ישראליים שהתנהל בשנים האחרונות, הייבוא מישראל מוסיף להיות כ־60% מכלל הייבוא הפלסטיני.⁵⁸

55 ראו פרוייקט מכון מולד על הסכם פריז, "הסכם פריז: עבר, הווה, עתיד", פברואר 2013: <http://bit.ly/2nCvFdX>
56 עיתון "הארץ", "הקבינט אישר תוכנית שתאפשר ל-30 אלף פועלים פלסטינים נוספים לעבוד בישראל", פברואר 2016: <http://bit.ly/2nCHYXK>

57 המרכז הבינתחומי הרצליה, "נייר מדיניות - מהו המתווה הכלכלי המיטבי בין ישראל לרשות הפלסטינית", יוני 2014: <http://bit.ly/2nCEch5>

58 הבנק העולמי, "דו"ח סטטוס כלכלי לוועדה המקשרת", ספטמבר 2015: <http://bit.ly/2niZqNm>

לישראל יש אינטרס מובהק שהכלכלה הפלסטינית תשגשג ושפיערי התוצר לנפש בינה לבין הכלכלה הישראלית יצטמצמו (כיום עומד התמ"ג לנפש בישראל על \$36,560, ואילו התמ"ג בגדה על \$3,661.7).⁵⁹ ככל שפיערים אלה ייוותרו על כנם או יתרחבו, כך יגבר התסכול הפלסטיני ועמו הלחץ לפגוע בישראל – גם בקרב גורמים שלא רואים בכך חובה דתית.

תהליך הפיכת הכלכלה הפלסטינית לעצמאית ייארך זמן רב וידרוש השקעה בייצור בבעלות מקומית ובפיתוח יתרונות יחסיים. בטווח הקצר והבינוני, בפרט כל עוד אין לפלסטינים שליטה חופשית בסחר החוץ שלהם, הכלכלה הפלסטינית בגדה תמשיך להתבסס על יציאת עובדים לישראל ועל ייצוא מוצרי בנייה ומזון למגזר הערבי בישראל.⁶⁰ שיפור במצב הכלכלי בגדה אמנם לא יעלים כליל את השאיפה של קבוצות ופרטים קיצוניים לפגוע בישראל או בשלטון הפלסטיני החילוני, אבל מעטים חולקים על כך שהידרדרות כלכלית תדחוף פלסטינים רבים לזרועות ארגוני הטרור או לפעולות טרור עצמאיות.⁶¹ לאור כל זאת, גם אחרי ההיערכות האזרחית מחדש מומלץ להבטיח תנועת פועלים פלסטינים וסחורות פלסטיניות לישראל, ולא להפוך את הגדה לאזור סגור כפי שקרה ברצועת עזה לאחר ההתנתקות.

• חיזוק מנגנוני הביטחון הפלסטיניים

מנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית עברו רפורמת עומק מאז 2007, בהנחיית ראש הממשלה הפלסטיני לשעבר סלאם פיאד. עשרים המנגנונים הבלתי-יעילים, אשר שימשו זירה ליריבות פוליטית אלימה בין בכירי הפתח, צומצמו לשמונה מנגנונים בעלי משימות מובחנות, שדרת פיקוד מקצועית בהרבה וכוחות מאומנים בחסות אמריקאית ואירופית. כתוצאה מכך גברה יעילות המנגנונים בלחימה בטרור, במניעת זליגה של מחאה לכיוון ישראל ובאכיפת הסדר הציבורי.⁶²

עם זאת, מערכת הביטחון והמשפט ברשות סובלת ממספר בעיות מבניות. ראשית, מנגנוני הביטחון נתפסים בציבור הפלסטיני כפרי התערבות חיצונית וכמתחזקי הכיבוש ולא כגורם פלסטיני אורגני.⁶³ הבעיה מוחרפת מכיוון שסמכות המנגנונים מוגבלת לשטחי A בלבד, וגם בהם אינה מלאה, כך שבעיני הציבור הפלסטיני הרשות מאפשרת לישראל לפעול בשטחה – ללא תביעת ריבונות.⁶⁴ שנית, המנגנונים פועלים באופן שיטתי נגד גילויי ביקורת כלפי הרשות הפלסטינית וראשיה, וכך מחבלים בניסיון לקדם דמוקרטיה ברשות.⁶⁵ שלישית, מערכת המשפט הפלסטינית סובלת מחולשה, מחוסר מקצועיות ומחוסר אמון ציבורי,⁶⁶ וכך פוגעת בשרשרת האכיפה הפלסטינית.⁶⁷

59 הנתונים על ישראל נכונים לשנת 2015 ונלקחו מה-OECD ראו: <http://bit.ly/1lPMKop>. הנתונים לגבי הגדה נלקחו מאתר ה-PCBS ונכונים לשנת 2015: <http://bit.ly/2ocTd7M>.

60 כלכליסט, הכלכלה הפלסטינית: היצוא מהגדה מחפש מנוע צמיחה ישראלי, יוני 2014: <http://bit.ly/2niUYyf>.

61 ראו למשל: Ynet, "סיוור בין בולמי הזעזועים של האינתיפאדה", אוקטובר 2015: <http://bit.ly/2nOw3Xr>.

62 Stability, The Evolution and Reform of Palestinian Security Forces 1993-2013: <http://bit.ly/2odASue>.

63 שם.

64 ראו דו"ח מס' 28 של Crisis Group International, "לרבע את המעגל, רפורמה ביטחונית פלסטינית תחת כיבוש", ספטמבר 2010, עמ' 15-18: <http://bit.ly/2piesWz>.

65 Euro-Mediterranean Human Rights Monitor, "New report documents abusive detentions by both PA and Hamas to stifle freedom of expression", Feb' 2016: <http://bit.ly/2nCEsMS>.

66 The American task force on palestine, "Palestinian Justice System Still Work in Progress", March 2013: 66

<http://bit.ly/2oblo9x>.

67 אתר שב"כ, "נעצר מבוקש החמאס הצבאי אסלאם חאמד", אוקטובר 2015: <http://bit.ly/2qXzP2u>.

בטווח הקצר, בעיות אלה לא מזיקות לאינטרס הביטחוני הישראלי. למרות זאת, תפיסת המנגנונים הביטחוניים ברשות כמשרתים אינטרסים זרים מסכנת את כוחם לפעול נגד הטרור. הפגיעה הנרחבת של המנגנונים בזכויות אדם עלולה גם היא לחבל ביציבות הרשות, אף שעצירה מיידית של פעילותם נגד ארגוני האופוזיציה תשרת בעיקר את חמאס. כך או אחרת, על ישראל להכיר בכך שהפיתרון לשלושת האתגרים הללו נמצא בידיים פלסטיניות. כל שישראל יכולה לעשות בעניין הוא לספק לפלסטינים את התנאים להתמודד עמם.

על ישראל להרחיב בהדרגה את סמכויות המנגנונים באזורים נרחבים של הגדה המערבית. **העובדה שבגדה לא יחיו עוד אזרחים ישראלים תקל על מנגנוני הרשות לפעול גם מחוץ לערים הפלסטיניות, לנייד כוחות מגזרה לגזרה ולפעול באופן נרחב יותר מבלי להידרש לתיאום עם ישראל.** הדבר יגביר את שליטתם בשטח, ישפר את תפיסתם כגורם ריבוני ויחליש את דימוי המשת"פים שדבק בהם.⁶⁸ במקביל, תהליך הכשרת כוחות ביטחון הפנים הפלסטינים על-ידי גורמים בינלאומיים צריך להדגיש ערכים אזרחיים, ולקבוע מדדים להקלה הדרגתית על היד הקשה שנוקטת הרשות כנגד כוחות האופוזיציה בגדה.

חיזוק מנגנוני הביטחון הפלסטיניים אינו נטול מחירים מבחינת ישראל. כפי שקרה בשנים האחרונות עם השיפור בתיאום הביטחוני, ישראל תיאלץ לבחור מתי להימנע מפעולה עצמאית כדי לאפשר למנגנונים לפעול בעצמם. עם זאת, בטווח הארוך מוטב לישראל שבצד השני של הגבול יפעלו מנגנוני ביטחון משמעותיים שבינם לבין ישראל מתקיים שיח שוטף המבוסס על אמון הדדי. קיום מנגנון תיאום כזה הוא אחד הגורמים שסייעו ליחסי ישראל-מצרים לצלוח את השינויים הפוליטיים שעברה מצרים בשנים האחרונות, ואפילו את התקופה שבמהלכה שלטו בה האחים המוסלמים. כדי ליצור מציאות כזו, אין מנוס מלקיחת סיכונים מוגבלים והפיכים ולהפחית את אחריות ישראל לשמירה על הביטחון בגדה. נוסף על כך, מאחר שהצעדים המוצעים כאן נובעים מהערכת מצב ביטחונית ולא מהסדר מדיני כולל, אין צורך לפעול תחת אולטימטום או לוח זמנים מחייב, וניתן להתייחס לכל גזרה בנפרד.

3. המענה הביטחוני לאיומי היום שאחרי

גורמים מסוימים בשמאל מבטאים לעתים תכופות את ההנחה שעם סיום הכיבוש ויציאת כלל הכוחות הישראליים מהגדה – עם הסכם או בלעדיו – איום הטרור הפלסטיני ייעלם בן לילה. מדובר בהנחה בלתי-סבירה. גם אם הרשות הפלסטינית תמשיך לפעול לסיכול הטרור, כפי שסביר שתעשה, האיום על ישראל לא יתפוגג באחת. הנוכחות הצה"לית הנמשכת בגדה נועדה לנטרל אותו עד לבניית יכולת פלסטינית להחליף את צה"ל. מעבר לאיום זה, היום שלאחר ההיערכות מחדש בגדה יציג לישראל איומים אפשריים נוספים, אך נוכחות צה"לית בשטח תספק להם מענה.

קריסת המשטר ההאשמי. המשטר בירדן הוא מההידודותיים ביותר לישראל באזור. שיתוף הפעולה עמו משרת אינטרסים בסיסיים של ישראל כמו מניעת חדירת גורמי טרור ממזרח, ויסות לחצים מול

68 ראו דו"ח מס' 28 של Crisis Group International, "לרבע את המעגל, רפורמה ביטחונית פלסטינית תחת כיבוש", ספטמבר 2010, עמ' 11: <http://bit.ly/2piesWz>

הפלסטינים⁶⁹ וקידום מעמד ישראל בעולם הערבי.⁷⁰ עם זאת, שיתוף הפעולה במישור האסטרטגי אינו מיתרגם לשיח העממי, והלך הרוח הציבורי בירדן הוא לא אחת אנטי-ישראלי. לאור זאת ונוכח השיעור הגבוה של פלסטינים בקרב האוכלוסייה הירדנית, קיים חשש מתמיד בישראל מפני התערעורת המשטר בממלכה השכנה. חשש זה גבר לאחר האביב הערבי ועם עליית דאעש במדינות המקיפות את ירדן.

המתנגדים לחתימה על הסכם בין ישראל לפלסטינים עקב דאגה מוצדקת ליציבות השלטון הירדני, חוששים שאם תקום מדינה פלסטינית והמשטר ההאשמי יקרוס, לישראל לא יהיה חיץ מפני פלישה צבאית ממזרח או חדירת גורמי טרור לגדה.⁷¹ בפועל, קיום צעדים לקראת הקמת מדינה פלסטינית יציבה הם אינטרס מרכזי של המשטר ההאשמי, וייתכן שעתיד המשטר אף תלוי בהם – כך שדווקא החשש ליציבות ירדן צריך לזרז את ישראל לקדם את הקמתה.⁷²

כך או כך, התפיסה המוצעת כאן אינה חשופה לבעיה זו, משום שהיא משמרת בידי ישראל את כל הנכסים שיש בידיה כיום להתמודדות עם תרחיש הקיצון של קריסת המשטר ההאשמי: צה"ל ממשיך לפעול באופן חופשי בבקעת הירדן ומוסיף לחצוץ בין ישראל לבין ההתרחשויות ממזרח. ההתנחלויות בגדה אינן משחקות שום תפקיד במשימה זו. באשר לאיום בפלישה צבאית, כפי שראינו, תרחיש זה אינו רלוונטי עוד וגם מולו ההתנחלויות אינן מסייעות.

השתלטות חמאס על הגדה. ב-2007 השתלטה תנועת חמאס על רצועת עזה, ומאז הפכה הרצועה מבחינה ביטחונית למדינת אויב. עקב כך גבר החשש כי גם הגדה המערבית תיפול לידי חמאס באמצעים צבאיים או פוליטיים. השתלטות צבאית של חמאס על הגדה הייתה תרחיש בלתי-סביר עוד ב-2007.⁷³ אבל אפילו אם השתלטות בכוח הייתה אפשרית אז, בתשע השנים שחלפו וכתוצאה מלקחי האירועים בעזה, גברה היעילות של כוחות הביטחון הפלסטינים בדיכוי האופוזיציה הפנימית מצד ארגונים כמו חמאס והג'יהאד האסלאמי. עם זאת, במקרה של שינוי קיצוני ביחסי הכוחות הפנים-פלסטיניים, המשך נוכחות צבאית ישראלית בגדה במהלך תקופת ההסתגלות של כוחות הרשות הפלסטינית, כפי שמוצע כאן, תאפשר לצה"ל למנוע השתלטות אלימה של חמאס על הגדה, ותשמם כגורם מרתיע מפני ניסיונות התנועה להתקדם בכיוון זה.

תרחיש סביר בהרבה ממהלך אלים של חמאס הוא השתלטות פוליטית שלה על הגדה. כבר היום, על-פי החוק הפלסטיני, אם אבו-מאזן יפנה את תפקידו שלא במסגרת בחירות – ממלא מקומו המיידית הוא יו"ר הפרלמנט הפלסטיני, איש חמאס עזיז דויכ. במקרה של פיוס פלסטיני וקיום בחירות, ניצחון

69 כפי שהתרחש, למשל, בסוף 2015 כשהירדנים סייעו בהפגת המתיחות מול הפלסטינים בהקשר של הר הבית.

70 ירדן שיחקה תפקיד קריטי בהבאתה לעולם של היוזמה הערבית וקידמה אותה לאורך השנים.

71 חדשות וואלה, "חובה - גבול בטוח", ינואר 2006: <http://bit.ly/2obmJNB>.

72 הפורום לחשיבה אזורית, ירדן, הפליטים הפלסטינים ותוכנית קרי: ינואר 2014: <http://bit.ly/2nmek6g>.

73 השליטה הצבאית הישראלית בגדה, עוצמתה היחסית של חמאס בעזה עוד קודם להשתלטות וגודלה של הגדה בהשוואה לרצועת עזה – כל אלה היו הופכים לקשה עד בלתי-אפשרי נידוד כוחות פנימי מהסוג שאפשר את השתלטות חמאס על הרצועה.

ההתנחלויות לא ימנעו ניצחון של
חמאס בבחירות, וככל שהמשך
קיומן והרחבתן נתפס ככישלון
מדיני של הרשות הפלסטינית, הן
אף מחזקות את התנועה

אלקטורלי של חמאס הוא תרחיש מתקבל על הדעת.⁷⁴ במציאות כזו תיאלץ ישראל להתנהל מול שלטון עוין גם בגדה, שגם אם לא יקדם טרור באופן פעיל, סביר שלא ימשיך בתיאום הביטחוני עם צה"ל.

כל בעיה שאיתה תתמודד ישראל אילו חמאס תשלוט בגדה – תוחרף פי כמה על-ידי נוכחות של מאות אלפי אזרחים ישראלים בלב שטח שנשלט על-ידי חמאס. ההתנחלויות לא ימנעו ניצחון של חמאס בבחירות, וככל שהמשך קיומן והרחבתן נתפס ככישלון מדיני של הרשות, הן אף מחזקות את התנועה.

הפיכת הגדה לעזה. לאחר נסיגת ישראל מרצועת עזה התפתחו באזור שני איומים מרכזיים: איום הרקטות ואיום המנהרות. סביר שייקח זמן עד שהשלטון הפלסטיני בגדה יהיה אפקטיבי דיו נגד כל האיומים הפוטנציאליים, ולכן המשך נוכחות צה"ל באזור חיונית. אלא שגם כאן, לא ההתנחלויות הן שנחוצות בשטח אלא השליטה הצבאית הקיימת: שמירה על המעטפת, שתמנע כניסת פעילי טרור לגדה והוצאת פעולות טרור לשטח ישראל, לצד מבצעי סיכול בעומק השטח הפלסטיני עם או בלי סיוע של מנגנוני הרשות. יתרה מכך, יש לציין כי חפירת מנהרות בגדה המערבית היא פרויקט קשה לאין ערוך מחפירתן ברצועת עזה, הן משום שמעבר לגבול נמצאת ירדן ולא שטח בריבונות חלקית כמו סיני, והן משום שהסלע בגדה קשה בהרבה לחפירה מהחול ברצועה.

ככלל, דוברי הימין מבקשים לפסול על הסף כל דיון בעניין פיני ההתנחלויות ביהודה ושומרון, בטענה שניסיון ההתנתקות מוכיח שכל נסיגה מסכנת את ישראל. אלא שעל אף הקמפיין הציבורי האפקטיבי, תוצאות הנסיגה מעזה דווקא מחזקות את המצדדים בקיצור קווי ההגנה: משנת 2000 ועד הנסיגה ב-2005 עמד מספר ההרוגים מטרור מכיוון הרצועה על 32 ישראלים בשנה, והיה במגמת עלייה. מאז הנסיגה נספרו 13 הרוגים בשנה בממוצע, והמספר מוסיף לרדת על אף שהוא כולל את הנפגעים בשלושה מבצעים גדולים ברצועה, כולל "צוק איתן", שבמהלכו נהרגו 73 ישראלים.⁷⁵ חשוב מכך, **הנסיגה מעזה כללה נסיגה צבאית ואזרחית בו־זמנית, בעוד שכאן אנו דנים אך ורק בהיערכות אזרחית מחדש, תוך המשך הפריסה הצבאית בשטח.**

תפיסת המהלך כ"הענקת פרס לטרור". השאלה כיצד תיתפס ההיערכות מחדש בקרב הפלסטינים, כהישג למתונים או כהישג לטרור הפלסטיני, תלויה כמעט לחלוטין באופן הפעולה של ישראל ובתזמון שבו תבחר לפעול. אם המהלך ייצא לפועל לאחר גל טרור נוסף או בעקבות אינתיפאדה נוספת, סביר שישחק לידי ארגוני הטרור ויזיח את הטענה כי ישראל מבינה רק כוח. ההצעה המובאת כאן היא לנקוט ביוזמה ישראלית ללא עידוד חיצוני ולא כתגובה לאליומות פלסטינית, בתיאום פומבי עם הרשות

74 נסקרים פלסטינים בגדה בספטמבר 2015 הביעו העדפה קלה של חמאס על פני פתח בבחירות לפרלמנט (35% לחמאס ו-34% לפתח). בבחירות לנשיאות, שבהן מתמודד אסמאעיל הניה (חמאס) ואבו־מאזן (פתח), נהנה הניה מפופולריות רבה יותר. המועמד האהוד ביותר בגדה הוא מראן ברגותי, המרצה חמישה מאסרי עולם בישראל. <http://bit.ly/2oSoKM3>.

75 הקשר שמותחים מתנגדי הנסיגה מעזה בין ההתנתקות לבין "צוק איתן" ותוצאותיו הקשות אינו מתבקש כפי שהם מנסים להציג אותו. נראה שנכון יותר לייחס את פתיחת המבצע, כמו גם את אופן התנהלותו, למדיניות הממשלה בשנים שלאחר ההתנתקות. ראו גם: מולד, צוק איתן: הקץ לאשליית "ניהול הסכסוך", אוגוסט 2014: <http://bit.ly/xTtybT>.

ותוך הדגשה כי מדובר במהלך שנועד לקדם את האינטרס הביטחוני הישראלי. מהלך כזה עשוי אף לחזק את התמיכה בפתרון מדיני בציבור הפלסטיני, ולהקל על הייאוש שלטענת מומחים ובכירים במערכת הביטחון תרם לפרוץ גל הטרור האחרון ואלה שקדמו לו.⁷⁶

סיכום: הקרב על הביטחון

שאלת יישובו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני היא הסוגיה הקריטית ביותר המונחת לפתחה של החברה הישראלית. נוסף על כך, ביטחון לאומי הוא הנושא המרכזי שעומד לנגד עיניהם של המצביעים הישראלים בבואם לקלפי. מכאן יוצא שהעיסוק בסכסוך ובביטחון הוא מחויב המציאות הן מבחינה מהותית והן מבחינה אלקטורלית. למרות המסקנה הטריטוריאלית הזו, ב-15 השנים האחרונות מחנה המרכז-שמאל עשה כל שביכולתו כדי להתרחק מהנושא החשוב ביותר לישראל ולישראלים. החל בהתנתקות, עבור בגרעין האיראני וכלה ב"צוק איתן" – אין נושא אחד שלגביו הציג מחנה המרכז-שמאל תפיסה ברורה, בוטחת-בעצמה ונבדלת מזו של יריביו הפוליטיים בימין. התופעה צורמת במיוחד נוכח העובדה שהרוב המוחלט של הממסד הביטחוני תומך בעמדות היסוד של המרכז-שמאל ומעניק להן גיבוי מקצועי מלא.

כפי שראינו, הזיקה הראשונית בין התנחלויות לביטחון התבססה מיד לאחר מלחמת ששת הימים במסגרת "תוכנית אלון". תוכנית זו ינקה מהרציונל הביטחוני-התיישבותי שהנחה את התנועה הציונית

עד קום המדינה. גם אם בשלהי שנות ה-60 היה ממש בהיגיון הביטחוני שעליו נשענה התוכנית, הרי שהיום, נוכח התמורות הגיאוגרפיות באזורנו והתעצמות צה"ל, הוא איבד כל רלוונטיות אסטרטגית.

אבל מפעל ההתנחלויות אינו רק נטול ערך ביטחוני – הוא מהווה נטל של ממש על כוחות הביטחון בשטחים. הסיבה העיקרית לכך היא שההתנחלויות, הנתועות בלב-לבן של שטח עוין, מחייבות הארכה דרמטית של קווי-ההגנה שלאורכם צה"ל פרוש: על-פי אומדן שמרני, פי חמישה מאשר במציאות של אחיזה צבאית בשטח ללא התנחלויות. כתוצאה מכך, צה"ל נדרש להציב במקום את רוב הכוח

הלוחם שברשותו, יותר מבכל החזיתות האחרות גם יחד.⁷⁷ יתרה מזאת, בניגוד לסברה הרווחת, עד 80% מהכוחות המוצבים בגדה עוסקים בשמירה על ההתנחלויות, בעוד ש-20% בלבד עוסקים במניעת טרור נגד יישובים שבתחומי הקו הירוק.⁷⁸

ההבחנה הרעיונית בין הנוכחות האזרחית לנוכחות הצבאית בשטחים – מערכת הביטחון מספקת ביטחון לישראל, ההתנחלויות פוגעות בביטחון ישראל – חשובה ביותר מבחינה פוליטית, מאחר שהימין עושה שימוש בטענה הביטחונית לעתים קרובות. בנוסף, הבחנה זו יכולה גם לשמש בסיס לתוכניות אופרטיביות. כדי להמחיש את הטענה, הצגנו במסמך זה תרחיש של היערכות אזרחית מחודשת בגדה לצד המשך אחיזה צבאית בשטח. להשקפתנו, תרחיש זה אינו אופטימלי ויש להעדיף הסכם על פניו.

77 ראו דבריו של אלוף (במיל') נועם תיבון בכנס השנתי (2017) של המכון למחקרי ביטחון לאומי: <http://bit.ly/2mSae9W>.
78 ראו הערת שוליים 25.

מחנה המרכז-שמאל עושה כל שביכולתו כדי להתרחק מהנושא החשוב ביותר לישראלים - הביטחון הלאומי. התופעה צורמת במיוחד נוכח העובדה שרוב הממסד הביטחוני מעניק לעמדות השמאל גיבוי מקצועי מלא

כשמקלפים את הכסות הביטחונית
מעל טענות הימין הדתי, נותרים
עם ויכוח ערכי שאפשר להכריע
בקלות יחסית. אחרי הכל, רוב
הישראלים אינם שותפים לחזון
המשיחי של הנהגת המתנחלים

עם זאת, אין ספק כי הוא עדיף מבחינה ביטחונית על המצב הקיים, ולמעשה, כבר היום נדון על-ידי גורמים במערכת הפוליטית.

הוויכוח על עתיד השטחים, שנמשך כבר יובל שנים, הוא סבוך ורב־מורכבויות. אלא שבמצב הנוכחי אפילו יסודותיו הבסיסיים ביותר נשענים על מניפולציות רטוריות והטעיה של הציבור. רוב הטענות הביטחוניות של הימין בנוגע להתנחלויות הן בפועל טענות אידאולוגיות או דתיות,

המנוסחות בשפה ביטחונית. ברגע שמקלפים מעליהן את הכסות הביטחונית, נותרים עם ויכוח ערכי שאותו מחנה המרכז־שמאל מסוגל להכריע בקלות יחסית. הרוב הגדול של אזרחי ישראל, אחרי הכל, אינם שותפים לחזון המשיחי של הנהגת המתנחלים.

נספח: תגובה לטיעונים הביטחוניים של אלוף (מיל') גרשון הכהן בעד ההתנחלויות

בהיעדר טיעונים טובים בזכות היתרונות הביטחוניים של ההתנחלויות, נוהגים בימין להדביק להן את היתרונות הנובעים מנוכחות צה"ל בגדה. הטיעון הביטחוני היחיד שמתייחס להתנחלויות עצמן קובע כי הטרור ייפסק רק אחרי שהפלסטינים יתיאשו לחלוטין מתקוותם להקים מדינה ריבונית. ההתנחלויות, מסבירים פוליטיקאים מהימין, הן האמצעי היעיל ביותר לייאש את הפלסטינים ולאותת להם שאין בכוונת ישראל לפנות אי-פעם את השטחים שכבשה.⁷⁹ לא זאת בלבד שהטיעון הזה נכשל במבחן ההיסטוריה של תנועות לאומיות, אלא שהוא מתרסק פעם אחר פעם גם בהקשר הישראלי-פלסטיני, כפי שמעיד, למשל, גל הטרור שפרץ באוקטובר 2015. המציאות מוכיחה כי גם כשהתקווה הלאומית הפלסטינית בשפל – הטרור נמשך.

על רקע מיעוט הטיעונים הביטחוניים המתייחסים ספציפית להתנחלויות, בולטים טיעוניו של אלוף (מיל') גרשון הכהן, שהוצגו בסדרת הרצאותיו "מה לאומי בביטחון לאומי?" וקנו אחיזה בחלק מחוגי המתנחלים. הכהן מעלה סדרת הסברים שנועדו להשיב לאלה "הרואים בהתיישבות, במיוחד בקווי עימות, נטל ביטחוני המטיל על מערכת הביטחון עול, אשר חיוניותו מוטלת לדעתם בספק".⁸⁰

הכהן מחלק את טיעוניו לשני מימדים: ערכי ומקצועי. ראוי להתעכב על ההיבט הערכי שמציג הכהן, מאחר שהוא חושף חלק מהבעייתיות שבטענותיו ובעיקר את המוטיבציה האידאולוגית שביסודן. לכאורה, הוא מקדיש למימד הערכי רק את שלוש הפסקאות האחרונות בפרק – אלא שבפועל, טענותיו הערכיות תופסות חלק נרחב ביותר מהדיון ה"מקצועי" ומעורבות בו ללא הפרד.⁸¹ כך, למשל, הכהן מנתח בהרחבה את דברי יגאל אלון שדיבר בזכות העברת נקודות חיוניות ברחבי הארץ מבעלות זרה לבעלות העם היהודי – טענה ערכית מובהקת. בהמשך תומך הכהן בשילוב יישובים אזרחיים במאמץ ההגנתי, כשהמטרה שהוא מציב לנגד עיניו היא השתלטות על חבלי ארץ נוספים מאדמת ארץ ישראל. שוב, טענה ערכית. חתירה להתרחבות טריטוריאלית יכולה לשמש כטענה בעד ההתנחלויות, אבל בפני עצמה אינה תשובה לשאלה מה יעניק יותר ביטחון למדינת ישראל.

באשר לטיעונים המקצועיים, הכהן מפקפק בכך שקיצור קווי ההגנה ביהודה ושומרון הוא אינטרס ביטחוני ישראלי, ותוהה אם אין יתרון לצד החזק בהגדלת מספר נקודות המגע שבהן הוא יכול לממש את יתרונותיו. כחיזוק לעמדתו הוא מזכיר שגם תומכי הנסיגה מרצועת עזה ב־2005 תלו תקוות בקיצור קווי ההגנה. הוא אינו מבהיר כיצד עמדתם אז מוכיחה את עמדתו כיום, ונראה שהוא נסמך בעיקר על דעת הקהל השלילית ביחס להשלכות ההתנתקות כדי לערער על טיעוני התומכים בה.⁸² בפועל, כפי שפורט קודם לכן, תוצאות הנסיגה מעזה דווקא מחזקות את המצדדים בקיצור קוויים: מספר ההרוגים

79 לדוגמה פרדיגמטית לעמדת הימין בהקשר זה ראו: אתר מידה, "התקווה, לא הייאוש, היא הגורם לטרור", אוקטובר 2016: <http://bit.ly/2mSciyX>.

80 גרשון הכהן, מה לאומי בביטחון הלאומי?, האוניברסיטה המשודרת, הוצאת מודן ומשרד הביטחון, 2014, עמ' 99.

81 שם, עמ' 110.

82 שם, עמ' 110.

הישראלים כתוצאה מטרור שמקורו ברצועה צנח ב-60% מאז הנסיגה ב-2005.⁸³ בנוסף, עצם הטענה נגד קיצור קווים שאובה משדה המערכה שבין צבאות. זו אינה הבעיה שעמה מתמודד צה"ל ביהודה ושומרון, היכן שהתארכות הקווים מחייבת את צה"ל להעמיד הגנה למטרות אזרחיות שכולן חיוניות ולא ניתן לאפשר פגיעה באף אחת מהן.⁸⁴

עוד בהקשר המקצועי קובע הכהן כי להתיישבות יש תפקיד בהגנה על הביטחון, משום שהאיום הרחב על העורף בישראל מחייב מוכנות אזרחית. הציפייה שצה"ל לבדו יתמודד עם איומים ביטחוניים, הוא טוען, שגויה. את הקביעה הזו מבסס הכהן על גישה בסיסית הדוחה את ההבחנה בין המימד האזרחי לבין המימד הצבאי של הלחימה. אולם כפי שהכהן עצמו מאבחן, זהו טיעון מקצועי כללי על הצורך במוכנות העורף לעימות ולא טיעון בעד התיישבות בגדה.

בנוסף, גם במקרה זה הטיעון לא נשען על רציונל ביטחוני מבוסס אלא על תפיסה ערכית. הכהן מודה כי תפקידן של מערכות ביטחון במדינות דמוקרטיות הוא להגן על האזרחים, כדי שיוכלו לחיות את חייהם בשלום. אלא שהוא מתנגד לתפיסה הזו, המקובלת בכל מדינות המערב, ותומך בטשטוש גבולות האחריות בין הצבא לאזרחים.⁸⁵ דבריו מגלמים מחלוקת אידיאולוגית על תפקידה של המדינה בכלל ועל השאלה אם מדובר במסגרת שנועדה לשרת את אזרחיה או להפך. חשוב להעיר כי במיוחד במדינה שבה אזרחים מקדישים שנים מחייהם לטובת ההגנה על ביטחון המדינה, במסגרת שירות החובה והמילואים, יש מקום לצפות כי בשארית חייהם תדאג המדינה שיוכלו לשגשג, ובוודאי לא ישמשו גם בחיי היומיום שלהם לעיבוי כוחות הצבא.

רוב הטענות הביטחוניות של אלוף
(מיל') הכהן הן, למעשה, טענות
אידיאולוגיות המנוסחות בשפה
ביטחונית. שאר הטענות מבוססות
על השוואות בלתי-רלוונטיות או
שאינן מבוססות עובדתית

בזכות ההתנחלויות עצמן טוען הכהן כי הן משלימות את מסת הכוחות שצה"ל לא מסוגל להחזיק בשטח, ובכך מונעות "לבנוניזציה" (קרי, התפתחות של אויב חזק שהופך את התנועה בשטח למורכבת מאוד). הכהן טוען כי ההתנחלויות מעבות את האחיזה הישראלית בגדה המערבית באופן שצה"ל אינו מסוגל לו, משום שאין לו את סדר הכוחות הדרוש להפגנת נוכחות מספקת בשטח. הוא תולה בהיעדר נוכחות אזרחית את התפתחות איום המטענים על צירי התנועה בדרום לבנון.

אלא שהצגת חסרונם של אזרחים ישראלים בדרום לבנון בתור הגורם להבדל הדרמטי בין המצב בגדה למצב בדרום לבנון מתעלמת מסדרת הבדלים משמעותיים אחרים שאפשרו לחיזבאללה לאיים על צירי התנועה של צה"ל. בדרום לבנון צה"ל לא נהנה מעומק הנגישות והשליטה המודיעינית שממנה הוא נהנה בגדה, והכוח שאיתו צה"ל שיתף פעולה בדרום לבנון – צבא דרום לבנון (צד"ל) – לא היה הכוח

83 בהקשר זה יצוין כי הקשר שמותחים מתנגדי ההתנתקות בין הנסיגה מרצועת עזה למבצע "צוק איתן" ותוצאותיו הקשות הוא כלל לא מידי כפי שהם מבקשים להציג. נראה שנכון יותר לייחס את פתיחת המבצע, כמו גם את אופן התפתחותו, להתנהלות ממשלת ישראל בנקודות קרובות יותר בזמן. ראו גם מאמרו של אסף שרון: "צוק איתן: הקץ לאשליית 'ניהול הסכסוך': <http://bit.ly/xTtybT>, וכן ששון-גורדיס, "המאזן הביטחוני של הנסיגה מעזה": <http://bit.ly/2bhtoxM>.

84 סא"ל אבי דהן, "ההגנה בעידן העימות המוגבל", אוגוסט 2005: <http://bit.ly/2niHJou>.

85 הכהן, עמ' 102.

השולט במדינה. מה גם שבלבנון, צה"ל לא שלט במדינה כולה אלא ברצועה צרה בדרומה. לעומת זאת, מנגוני הביטחון הפלסטיניים הם הכוח המשמעותי בגדה, ומחויבותם לשיתוף הפעולה עם ישראל נותרה עקבית גם בתקופות של מתיחות מדינית חריפה.⁸⁶ בנוסף, במצב הנוכחי בגדה תשתיות ארגוני הטרור חלשות מאוד וצה"ל פועל בכל נקודה בשטח בה הוא רואה לנכון. המשימה של כוחות הביטחון הישראליים לאחר היערכות מחדש תהיה לתחזק את המצב הקיים ולא ליצור אותו מאפס. כל היתרונות הללו, שמהם נהנה צה"ל בשטחים כיום, יישמרו גם לאחר היערכות אזרחית מחדש במתווה המוצע כאן.⁸⁷ גם אם נניח, לצורך הדיון, כי הטענה של הכהן נכונה והתנחלויות מסוימות ממוקמות באזורים שמקנים לישראל יתרון טקטי כלשהו, הרי שניתן לבסס בהן נוכחות צבאית למשך התקופה שבה צה"ל ממשיך להחזיק בשטח.

כעדות לכך שצמצום המסה האזרחית בשטח לא מיתרגמת לעלייה בטרור, ניתן להשתמש בצפון השומרון כבמקרה מבחן. במהלך האינתיפאדה השנייה נחשבה ג'נין לבירת המתאבדים ולאחד ממוקדי הטרור המרכזיים בגדה. הקרבות הקשים בעיר במהלך מבצע חומת מגן ב־2002 היו מסמלי המאבק בטרור הפלסטיני. במסגרת תוכנית ההתנתקות פינתה ישראל ארבע התנחלויות מבודדות בצפון השומרון, ויצרה שטח פלסטיני רחב שבו צה"ל פועל ללא נוכחות אזרחית ישראלית. הודות לכך ולשיתוף פעולה בין ישראל לבין הרשות תחת ממשלת סלאם פיאד, הושק ב־2008 מודל ג'נין שהפך את העיר למוקד בילוי ומסחר לפלסטינים ולערבים ישראלים, והוביל לירידה דרמטית ברף הטרור בעיר.⁸⁸ ביחידה לתיאום פעולות הממשלה בשטחים מתואר הפרויקט כך: מודל ג'נין מהווה דוגמה להפיכת עיר המשמשת כמרכז טרור לעיר מתפתחת החווה שינויים כלכליים ואזרחיים רבים.⁸⁹ מאז 2014 נשחק השקט המוחלט שאפיין את המחוז,⁹⁰ אבל רף הטרור באזור לא מתקרב לזה שאפיין את ימי האינתיפאדה, וההנהגה המקומית והרשות הפלסטינית פועלות בתקיפות לסיכול פיגועים נגד ישראל.⁹¹ ניכר, אם כן, שקיומן של התנחלויות באזור ג'נין לא מנע טרור בגזרה ושפינויין לא הביא לעלייה בפגיעה בחיילי או באזרחי ישראל. להפך: דווקא פינוי ההתנחלויות איפשר את בניית מודל ג'נין, וסלל את הדרך לפרוייקטים כלכליים, חלקם משותפים לישראל ולפלסטינים, שבמשך שנים צמצמו את המוטיבציה לפיגועים בגזרה.

לסיכום, רוב הטענות הביטחוניות שהכהן מציג הן למעשה טענות אידאולוגיות המנוסחות בשפה ביטחונית. מיעוט מתוך טענותיו אכן מתייחס באופן בלעדי לשיקולים ביטחוניים – מה שמיחד אותו בנוף של תומכי ההתנחלויות – אלא שטענות אלה מבוססות על השוואות בלתי־רלוונטיות (לבנון) או שאינן מבוססות עובדתית (ג'נין). לפיכך, נראה כי מוצדק להצטרף לדעתם של רוב מומחי הביטחון שבחנו את הנושא ודחו את עמדתו בסוגיה.

86 Defense news, "keeping ISIS Out of Palestine", Jan 2016: <http://bit.ly/1KnwsBo>

87 סביר כי תתרחש פגיעה מסוימת באיסוף המודיעין ממקורות אנושיים, אם תיפסק או תפחת תנועת פלסטינים לישראל. למרות זאת, הצרכים המודיעיניים צפויים להשתנות משעה שמערכת הביטחון לא תידרש להגן על מאות אלפי אזרחים ישראלים במרחב.

88 רשת, "ג'נין: מבירת טרור לעיר מותגים", אפריל 2010: <http://bit.ly/2mSbytt>.

89 nrg, "מודל ג'נין: קן הטרור הפך לעיר משגשגת", יולי 2010: <http://bit.ly/2mRMUZP>.

90 The times of Israel, "Qabatiya finds itself back on the terror map", Feb 2016: <http://bit.ly/2nCQE03>

91 ידיעות אחרונות, "לא לוקחים סכין", מארס 2017: <http://bit.ly/2odL85H>

www.molad.org

 **HEINRICH
BÖLL
STIFTUNG
ISRAEL**

המחקר רואה אור הודות לתרומתה
הנדיבה של קרן היינריך בל.